

ติดอยู่บนปากเหว

สำรวจความมุ่งมั่นปรารถนาและความเปราะบางของหนุ่มสาวชาว
กะเหรี่ยงอพยพ กับการพลัดถิ่นที่ยืดเยื้อยาวนานในประเทศไทย

Charlotte Hill^D, Hayso Thako, Thà Shêê, Ta Thà Moo, Nant Susan Htoo and Eh T'Mwee

ตุลาคม 2566

อนุญาตให้ผลิตซ้ำในภาษาปลายทางหากไม่ได้ใช้เพื่อการพาณิชย์ ขอให้ท่านส่งคำยินยอมและสำเนาของการเผยแพร่มายัง ODI สำหรับการใช้ออนไลน์ ขอให้ใช้ลิงค์ต้นฉบับบนหน้าเว็บไซต์ ODI ความเห็นที่ปรากฏในงานชิ้นนี้เป็นความเห็นของ (คณะ) ผู้เขียน และไม่ได้หมายความว่าเห็นว่าเป็นความเห็นของ ODI หรือหุ้นส่วน

งานชิ้นนี้ลงทะเบียณภายใต้ CC BY-NC-ND 4.0.

กรอ้างอิง: Hill, C., Thako, H., Shêê, T., et al. (2023) *Exploring Karen refugee youths' aspirations and wellbeing amidst protracted displacement in Thailand*. HPG working paper.

London: ODI (www.odi.org/en/publications/exploring-karen-refugee-youths-aspirations-and-wellbeing-amidst-protracted-displacement-in-thailand).

กราฟิก: ได้รับแรงบันดาลใจจาก Baby Poe Martha ผู้ลี้ภัยวัย 22 ปีอยู่ในศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยบ้านแม่หละ ประเทศไทย (ดูรูปที่ 1) ปกโดย Emma Carter

กิตติกรรมประกาศ

เราขอขอบคุณอย่างจริงใจต่อกลุ่มเยาวชนศูนย์พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละและบ้านนุโพที่ร่วมแบ่งปันความเป็นจริงของปัจจุบันและภาพของอนาคต เราขอแสดงความขอบคุณอย่างลึกซึ้งต่อทุกคนที่สละเวลาให้เราได้พูดคุยด้วย ที่ให้ความช่วยเหลืออย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ทั้งตามแนวตะเข็บชายแดนและในศูนย์พักพิงฯ เราซาบซึ้งใจมากสำหรับเวลาอันมีค่าของท่านและข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความท้าทายอันแสนยากลำบากที่ท่านเผชิญอยู่ขณะดำเนินชีวิตในสถานการณ์ที่ไม่มีใดเหมือนนี้

ขอขอบคุณ Dr Terese Gagnon, Dr Mon Mon Myat, Aryuwat Raruen, Dr Caitlin Sturridge และ Professor Tony Waters สำหรับคำติชมที่ละเอียดรอบคอบ และขอขอบคุณ Marika de Faramond สำหรับการบริหารจัดการโครงการ และ Sara Hussain และ Jessica Rennoldson สำหรับการตรวจทาน ออกแบบ และผลิตรูปเล่ม

เกี่ยวกับงานตีพิมพ์ชิ้นนี้

งานของ HPG ใช้ Integrated Programme (IP) ที่เป็นชุดงานวิจัยที่รวบรวมมานานหลายปี และครอบคลุมหลายประเด็นในหลายประเทศ และหลากหลายสถานการณ์ฉุกเฉิน ทำให้เราสามารถตรวจสอบประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการปฏิบัติด้านมนุษยธรรม และกระตุ้นให้มีการถกเถียงในภาคส่วนนั้น ๆ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของ People, power and agency ภายใต้ HPG ผู้เขียนขอขอบคุณผู้บริจาคที่สนับสนุน Integrated Programme (IP) ของ HPG เพื่อใช้ในการทำงานวิจัยให้สำเร็จลุล่วง

เกี่ยวกับผู้เขียน

Dr Charlotte Hill อาจารย์สอนวิชาสื่อและวัฒนธรรมศึกษาและวัฒนธรรมภาพทางสายตา ภาควิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ORCID 0000-0003-1442-5096

Hayso Thacko ดุษฎีบัณฑิตและในปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ประสานงานด้านการศึกษและการดำรงชีวิต ของคณะกรรมการผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยง (Karen Refugee Committee)

Nant Susan Htoo ครูผู้มเทศที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ เป็นผู้ลี้ภัยนักเคลื่อนไหวที่มุ่งมั่น นักวิจัยอิสระ และประธานองค์กรเยาวชนกะเหรี่ยง (Karen Youth Organisation: KYO)

Eh T'Mwee นักการศึกษาที่มีประสบการณ์ในศูนย์ฯ แม่หละ เชี่ยวชาญในเรื่องพื้นที่ นวัตกรรมคอมพิวเตอร์และประวัติศาสตร์

Thà Shêê นักวิจัยอิสระและผู้ประสานงานของ PlayOnSide องค์กรที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างพลังเยาวชนและความเท่าเทียมทางเพศใน อ.แม่สอด จ.ตาก ประเทศไทย

Ta Thà Moo ครูผู้มุ่งมั่นที่ศูนย์ฯ บ้านนุโพ และนักวิจัยอิสระ

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ / 3

สารบัญกล่องและรูป / 5

คำย่อ / 6

1 บทนำ / 7

1.1 ระเบียบวิธีวิจัย / 9

2 ความเป็นมาและความสำคัญ: ชาวกะเหรี่ยงอพยพตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมาท่ามกลางภาวะขัดแย้ง / 12

2.1 จากความขัดแย้งในประวัติศาสตร์มาจนถึงการกบฏในปัจจุบัน / 12

2.2 ที่พักพิงชั่วคราวและการปกครองตนเอง / 13

2.3 ความช่วยเหลือ การตั้งถิ่นฐาน และการกลับคืนมาตุภูมิ / 14

3 สังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน และสุขภาพที่ดี / 15

3.1 กีฬา: เล่นกีฬาพาสูข / 15

3.2 ความสำคัญของเทศกาลต่อชีวิตในศูนย์ฯ / 18

3.3 การทอผ้าในศูนย์ฯ นูโง: บทบาทผู้ส่งต่อวัฒนธรรมประเพณี / 19

3.4 ธรรมชาติกับการอยู่ที่มีสุข / 19

3.5 บทบาทของศาสนา: ส่งเสริมทักษะการเยียวยาบาดแผลของตัวเอง ชุมชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ / 21

4 ความสัมพันธ์และกลยุทธ์ในการเอาตัวรอด / 24

4.1 เครือข่ายชุมชนเพื่อความอยู่รอด / 24

4.2 การจัดสรรปันส่วนอาหารไม่เหมือนเดิม / 24

4.3 กลไกการประเมินและรายงาน: อุปสรรคการวัดความหิวและความช่วยเหลือ / 25

5 การศึกษาคือเสาหลักของชีวิตที่ดี / 26

5.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของการศึกษา / 26

5.2 ข้อดีและความท้าทายของอาชีวศึกษา / 27

6 สิทธิในการดำรงชีพ โอกาส และงาน / 29

6.1 ความปรารถนาจะเคลื่อนไหวได้อย่างเสรี / 29

6.2 ความพยายามที่สร้างสรรค์และการอยู่ได้ด้วยตัวเอง / 30

6.3 จากการอบรมสู่การดำรงชีวิต / 30

6.4 หวังเห็นการเปลี่ยนแปลง / 31

7 กลับไม่ได้ไปไม่ถึง: การติดบ่วงและความปรารถนาจะหลุดจากบ่วง / 33

7.1 อดีตและปัจจุบัน: ความชอกช้ำจากรุ่นสู่รุ่นและความไม่แน่นอนใหม่ๆ / 33

7.2 นักในกรง / 34

7.3 ทางออกที่แสนแคบ: อนาคตนอกศูนย์พักพิง / 36

7.4 อำนาจในการตัดสินใจ: ชีวิตเรา อนาคตเรา เราเลือกเอง / 37

8 บทสรุป / 39

การเอื้อประโยชน์และขั้นตอนแบบไม่ตรงไปตรงมา / 39

ประเมินความเกี่ยวข้องและประสิทธิภาพในสถานการณ์ที่ท้าทาย / 40

การมีส่วนร่วมที่มีความหมายคือหัวใจ / 40

การมีชีวิตที่ดีเป็นเรื่องของสิทธิ / 40

บรรณานุกรม / 41

สารบัญถ่วงและรูป

ถ่วง

1 เยาวชนกับการอยู่ดีมีสุขในภาวะวิกฤตที่ยืดเยื้อ / 8

รูป

- 1 ‘ภาพฝันถึงอนาคต’ ภาพวาดโดยผู้ลี้ภัยที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ / 7
- 2 แผนที่ศูนย์ลี้ภัยในประเทศไทย / 10
- 3 การแข่งฟุตบอลประจำสัปดาห์ที่สนามกีฬาของแคมป์แม่หละ / 16
- 4 สนามเล่นที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ / 17
- 5 ‘ความเสรี’ – รูปวาดของ Kyai จากแคมป์แม่หละ / 20
- 6 พิธีบายศรีสู่ขวัญที่วัดในศูนย์ฯ แม่หละ / 22
- 7 รูปวาดโดย Hser Hser ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ / 34
- 8 รูปวาดโดย Naw Toh Poe ศูนย์ฯ บ้านนุโพ / 35
- 9 รูปวาดโดย Naw Aye Aye ศูนย์ฯ พักพิงชั่วคราวแม่หละ / 36

คำย่อ

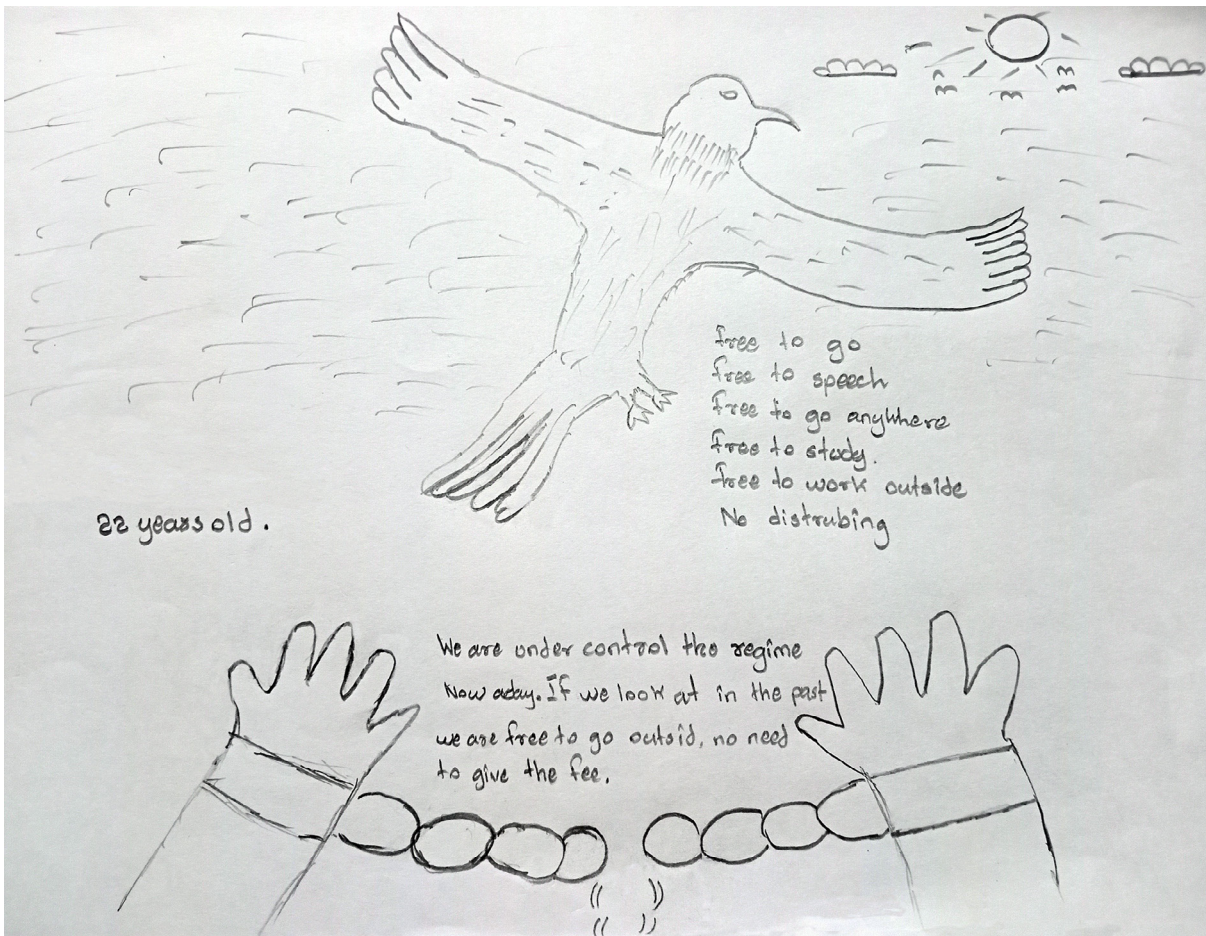
HPG	Humanitarian Policy Group
IOM	International Organization for Migration
KNLA	Karen National Liberation Army
KNU	Karen National Union
KRC	Karen Refugee Committee
KRCEE	Karen Refugee Committee Education Entity
KWO	Karen Women's Organisation
KYO	Karen Youth Organisation
NGO	non-governmental organisation
TBC	The Border Consortium
UN	United Nations
UNHCR	United Nations Refugee Agency
US	United States
WASH	water, sanitation and hygiene

1 บทนำ

ไม่ว่าจะยากลำบากเพียงไร ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ผู้อพยพลี้ภัยควรดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่ และต้องเป็นชีวิตตามวิถีที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นความหมาย และคุณค่าของชีวิต ด้วยเหตุนี้ จึงมีความท้าทายนานัปการในชีวิตผู้คนที่เป็พื้นฐานรากของความเชื่อข้างต้น และโยงโยงกันอย่างยากจะแยกออกจากกันได้ไม่ว่าจะเป็นความคิดของปัจเจก สังคม ศีลธรรมและปัจจัยด้านวัตถุ ได้มีการถกกันเกี่ยวกับปัจจัยท้าทายเหล่านี้โดยใช้คำว่า “การอยู่ดีมีสุข” (หรือชีวิตที่ดี หรือความเป็นอยู่: wellbeing) คำพื้น ๆ ที่ใช้กล่าวถึงความพยายามของผู้อพยพเพื่อที่จะมีชีวิต “ที่ดี” ตามค่านิยมของพวกเขา ตลอดจนความพยายามด้านนโยบายของผู้เกี่ยวข้องในอันที่จะวัดผลและสร้างอำนาจโน้มน้าวให้เกิดขึ้น (Lough et al., 2023)

ในทางกลับกัน ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนกลับมุ่งเน้นไปที่ความช่วยเหลือระยะสั้นในการ ‘กู้ชีวิต’ (lifesaving) โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยสิ่งของเป็นหลัก เพื่อช่วยบรรเทาความยากลำบากและป้องกันการเสียชีวิตในภาวะวิกฤต อย่างไรก็ตาม วิกฤตการณ์ต่าง ๆ น้อยนักที่จะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวและมักจะเกิดยืดเยื้อนานหลายปี หากไม่ใช่เป็นหลายสิบปี และผู้อพยพก็ถูกย้ายที่อยู่กันหลาย ๆ รอบในสถานการณ์ที่ยืดเยื้อเช่นนี้ ความช่วยเหลือด้านมนุษยชนเองก็มีแนวโน้มว่าจะวิวัฒน์จากการช่วยเหลือแบบครั้งเดียวเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะเรื่องเดี่ยวๆ นั้น -- one-off intervention ไปเป็นระบบแบบปลายเปิด -- open-ended system (บางส่วนและกระจัดกระจาย) ที่แม้จะยังคงดูแลความเป็นอยู่และความต้องการของผู้ลี้ภัย แต่ยังคงไว้ซึ่งการใช้อำนาจและการควบคุมพวกเขาอยู่ดี (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 ‘ภาพฝันถึงอนาคต’ ภาพวาดโดยผู้ลี้ภัยที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ

รายงานนี้เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในสองชิ้นของ Humanitarian Policy Group (HPG) at ODI ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ศึกษาการแสวงหาชีวิตที่ดีของผู้ลี้ภัยท่ามกลางวิกฤตการณ์ด้านมนุษยธรรมอันยืดเยื้อ โดยมุ่งเน้นไปที่ประสบการณ์ของเยาวชนกะเหรี่ยงลี้ภัยมาจากประเทศเมียนมาที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวตามแนวชายแดนฝั่งประเทศไทยที่ก่อตั้งมายาวนานแล้ว การวิจัยศึกษาว่าเรื่องใดบ้างที่เยาวชนกะเหรี่ยงถือว่าสำคัญต่อการแสวงหาชีวิตที่ดีของพวกเขา และสิ่งเหล่านั้นเป็นเรื่องเดียวกับที่กลุ่มช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเห็นว่าสำคัญมากน้อยเพียงใด

การศึกษานี้ได้คัดเลือกเยาวชนที่ศูนย์ฯ ในประเทศไทยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะทำให้เข้าใจความเป็นอยู่ในภาวะวิกฤตยึดเยื้อในแง่มุมระยะยาวที่ส่งผลกระทบต่อหลายรุ่น (กล่องที่ 1) ด้วยเหตุที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวตามแนวชายแดนแบบนี้ก่อตั้งมารวม 40 ปีแล้ว เยาวชนพลัดถิ่นและเติบโตมาในศูนย์ฯ รับรู้และประสบกับความเป็นไปและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศูนย์ฯ และในชุมชนของพวกเขา รัฐประหารโดยกองทัพเมียนมา ปีพ.ศ. 2563 ทำให้ภาพสถานการณ์มีความซับซ้อนมากขึ้น ด้วยการทำให้โครงการกลับสู่มาตุภูมิและเร่งการย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในโลกที่สามสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเข้าใจสภาวะอยู่ดีมีสุขในปัจจุบันขณะและการวางแผนให้กับอนาคต ทั้งในแง่มุมมองของผู้ลี้ภัยและผู้ให้ความช่วยเหลือ ประเทศไทยเป็นพื้นที่วิกฤตพื้นที่หนึ่งที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐ กิจการชายแดนไทย มีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ลี้ภัย ทั้งที่อยู่ในศูนย์ฯ และนอกศูนย์ฯ การศึกษานี้สืบเนื่องมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และพบความเชื่อมโยงระหว่างผู้นำท้องถิ่น การอยู่ดีมีสุข และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำงานต่างจากการใช้วิธีการที่สั่งการลงมาจากข้างบน และมีการขับเคลื่อนจากภายนอก ท้ายสุด ธรรมชาติของศูนย์พักพิงฯ ในการศึกษานี้เปิดให้ผู้วิจัยได้เห็นว่าชีวิตในศูนย์ฯ มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ภายนอกศูนย์ฯ ในภาพรวมอย่างไร ทั้งที่เป็นประเด็นเกี่ยวกับการลี้ภัยและผู้อพยพตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา

กล่องที่ 1 เยาวชนกับการอยู่ดีมีสุขในภาวะวิกฤตที่ยืดเยื้อ

ประสบการณ์และความสามารถที่จะคิดและเลือกเพื่อชีวิตของตัวเอง (agency) ของกลุ่มเยาวชนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการแสวงหาชีวิตที่ดีมากกว่าการอยู่รอดในการพลัดถิ่นที่ยาวนาน การศึกษาหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากภาวะวิกฤตและการพลัดถิ่นนั้นส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อวัยเยาว์ของคนที่วัยซึ่งเป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านอันสำคัญของชีวิต การเปลี่ยนแปลงอย่างเฉียบพลันทันใดที่คนประสบ ไม่ว่าจะจะเป็นความรุนแรง บาดแผลทางใจ หรือการหยุดชะงักด้านการศึกษา ล้วนส่งผลอย่างกว้างขวางในระยะยาวต่อความเป็นอยู่ของปัจเจกและสังคมในวงกว้าง ขณะเดียวกัน ความพยายามของคนหนุ่มสาวที่จะสร้างฝันและดีนรณเพื่ออนาคตที่ดีกลับกลายเป็นความเสียดายในปัจจุบันขณะ อาทิ เสียดายที่จะต้องทำงานที่อันตรายและเป็นเครื่องมือของการแสวงหาประโยชน์เพียงเพื่อจะได้มีชีวิตที่ดีกว่าการถูกกักกันอยู่ในศูนย์ลี้ภัย เสียดายต่ออันตรายด้านสุขภาพจิต การใช้สารเสพติด หรือการถูกเกณฑ์ไปอยู่ในกลุ่มกองกำลังติดอาวุธ โดยที่อนาคตทางเลือกลดลงเหมือนจะปิดตายไม่ให้พวกเขาเข้าถึง (Hoban et al., 2019; Jones et al. (eds), 2021; IDMC, 2022)

ประเด็นสำคัญในที่นี้คือ ความสามารถที่จะคิดและเลือกเพื่อชีวิตตัวเอง (agency) และการมีสิทธิ์มีเสียงในกระบวนการตัดสินใจเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตตัวเอง (voice) ขณะที่สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับคนหนุ่มสาวในการเปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพาผู้อื่นในวัยเด็กสู่การพึ่งพาตัวเองหรือพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่กลุ่มผู้ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้าถึงกลุ่มเยาวชนกลับมองข้ามมัน ทั้งในด้านความเสียงและความเปราะบางที่พวกเขาเผชิญอยู่ เรื่องนี้ยังเป็นปัญหาเวลาที่สังคมไม่ได้ให้ออกโอกาสคนหนุ่มสาวเหล่านี้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นปัญหามากขึ้นไปอีกในการพลัดถิ่นที่ยืดเยื้อยาวนาน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทำให้ความสนใจและการรับรู้ว่าจะไร้อย่างที่ สำคัญต่อชีวิตของแต่ละคนมักจะแตกต่างกันออกไปอย่างมาก ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในภาวะวิกฤตและการพลัดถิ่นที่ ทำให้เกิดความเครียดจากรุ่นสู่รุ่นว่าจะเข้าใจอดีตของตัวเองอย่างไร และจะเตรียมตัวสำหรับอนาคตที่แตกต่างออกไปอย่างไร

1.1 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้คำว่า ‘การอยู่ดีมีสุข หรือความเป็นอยู่’ (ไอ้ะมื่อโซเปอ ในภาษากะเหรี่ยงสะกอ และโอ้ ชู โ้อ ะ ในภาษากะเหรี่ยงโป) ในการพูดถึงการมีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงอายุ 18-35 ปี ที่อาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมาสองแห่ง คณะผู้วิจัยมุ่งให้ความสนใจภาวะอยู่ดีมีสุขในสามด้านคือ สิ่งของ (อาหาร รายได้ และสินค้าโภคภัณฑ์) อติวิสัย (การตีความความต้องการสิ่งของจำเป็นของปัจเจก) และเชิงสัมพันธ์ (การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและการให้ค่ากับความสัมพันธ์)

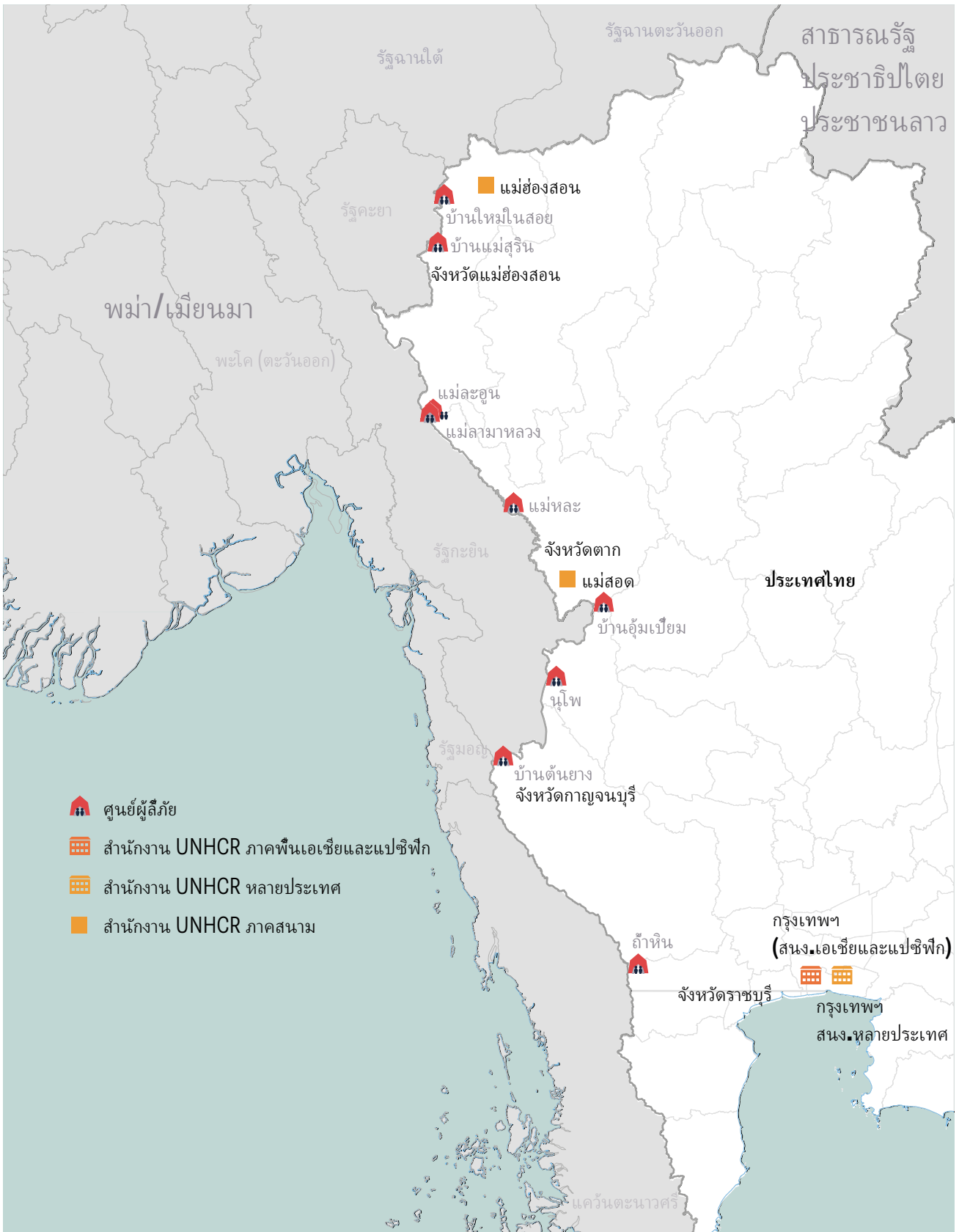
การวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาจากล่างขึ้นบน (bottom-up approach) ตามแนวทางชาติพันธุ์วิทยา กล่าวคือ เก็บข้อมูลด้านความคิดความเชื่อของคนหนุ่มสาวที่ลี้ภัยอยู่ในศูนย์ฯ ตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมาสองแห่ง โดยมุ่งเป้าศึกษาสี่เรื่อง คือ 1) แง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตที่กลุ่มผู้ลี้ภัยเห็นว่าสำคัญ 2) สิ่งสำคัญตามความคิดของพวกเขาเป็นไปในแนวทางเดียวกับสิ่งที่กลุ่มช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยธรรมเห็นว่าจำเป็นอย่างไร 3) ผลกระทบของการรัฐประหารในประเทศเมียนมา และการรัฐประหารนี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างกับผู้ให้ความช่วยเหลือในประเทศไทยหรือไม่ อย่างไร 4) กลุ่มตัวอย่างมีชีวิตเพียงเพื่ออยู่รอด (หมายถึงสิ่งที่จำเป็นต่อร่างกายเท่านั้น) หรือมีชีวิตที่มากกว่านี้ และหากเป็นประการหลัง ในทางไหนบ้าง

ข้อมูลเบื้องต้นในการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่พูดถึงความเป็นอยู่ในบริบทของศูนย์พักพิงฯ และการพลัดถิ่นเป็นเวลานานนั้น² คณะผู้วิจัยได้มุ่งเน้นที่ความหมายของการมีชีวิตที่มากกว่าความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ UNHCR -- (2016) บัญญัติความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ว่า คือ ‘การเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือพื้นฐานทางสุขภาพ โภชนาการ WASH (น้ำ สุขาภิบาล และสุขอนามัย) อาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน การศึกษา ตลอดจนของใช้ครัวเรือน และบริการพิเศษสำหรับผู้ที่มีความจำเป็นเฉพาะ’ ส่วนผู้ลี้ภัยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเช่นที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ และบ้านนุโพ (รูปที่ 2) นั้น UNHCR ได้ขยายนิยามออกไปให้ครอบคลุม ‘ความอยู่ดีมีสุขระยะยาว’ ซึ่งหมายรวมถึง ‘ความต้องการที่เกี่ยวข้องถึงการปกป้องคุ้มครอง การมีชีวิตที่ยั่งยืน และการแก้ปัญหา’ (UNHCR, 2016: 1) ‘การแก้ปัญหา’ นี้ UNHCR ระบุว่าหมายถึง ‘การแก้ปัญหาที่ยั่งยืน’ ประกอบด้วย การกลับสู่มาตุภูมิ โดยสมัครใจ การบูรณาการในระดับท้องถิ่น และการตั้งถิ่นฐานใหม่ ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงศึกษาว่าผู้ลี้ภัยหนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงมีชีวิตตามนิยามเหล่านี้หรือไม่อย่างไร

1 กะเหรี่ยงแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มย่อยมีภาษาของตัวเอง กลุ่มหลัก 3 กลุ่ม คือ กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโปว์ตะวันตก และกะเหรี่ยงโปว์ตะวันออก

2 ดุบทวีเคราะห์เชิงลึกเรื่องการอยู่ดีมีสุขที่ Beyond survival: exploring wellbeing in humanitarian action (Lough et al., 2023)

รูปที่ 2 แผนที่ศูนย์ลี้ภัยในประเทศไทย

ข้อมูล: UNHCR, 2023

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ และบ้านนุโพ จังหวัดตาก ค่าเฉลี่ยตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมา 2 แห่ง จากทั้งหมด 9 แห่ง (รูปที่ 2) ศูนย์ฯ ทั้งสองแห่งนี้เปิดมาแล้ว 25 ปี มีผู้อพยพในศูนย์รวมกันกว่า 43,000 คน คณะวิจัยเลือก 2 ศูนย์ฯ นี้ เพราะเป็นศูนย์ที่มีประชากรรวมกันเกือบ 50% ของผู้อพยพตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมาทั้งหมด และศูนย์ฯ ทั้งสองแห่งนี้มีความหลากหลายของประชากร (ศาสนา อายุ ชาติพันธุ์) โดยมีคนหลายรุ่นอายุอาศัยอยู่ได้ชายคาเดียวกัน

ผู้วิจัยเน้นการศึกษากับชาวกะเหรี่ยงอายุ 18-35 ปี ที่เกิดในศูนย์ฯ หรืออพยพอยู่ที่ศูนย์ฯ ตั้งแต่เล็ก กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็นชายและหญิงจำนวนเท่ากัน การคัดเลือกชาวกะเหรี่ยง 60 คน และกลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่มร่วมการวิจัยใช้วิธีตอบแบบสำรวจและการสุ่มตัวอย่างแบบ snowball sampling ด้านหลักจริยธรรมในการทำวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้หลักความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างร่วมการวิจัย รักษาข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเป็นความลับ และไม่เปิดเผยชื่อผู้ร่วมวิจัย มีการสัมภาษณ์ผู้ช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยธรรมและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 20 คน ซึ่งเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับชุดข้อมูล และมีคนงานและคนกลางรวมอยู่ด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกใช้ภาษาที่ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการ

ทีมวิจัยประกอบด้วยนักวิจัยหลัก 2 คน ผู้ช่วยวิจัย 4 คน ที่มีสายสัมพันธ์กับศูนย์ฯ มายาวนาน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) การวาดภาพและการสังเกตการณ์ภายในศูนย์ฯ มีการทำงานวิจัยหลักประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ (workshops) ที่ผู้วิจัยหลักและ ODI จัดหลายครั้ง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและระบุประเด็นสำคัญ

การทำวิจัยในพื้นที่ ๆ ได้รับความกระทบจากความขัดแย้งและมีประชากรหนาแน่นมีอุปสรรคปัญหามากมาย ความขัดแย้งที่ดำเนินอยู่ทำให้การเดินทางของผู้วิจัยไม่สะดวก ผู้ช่วยวิจัยคนหนึ่งไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วม workshop ซึ่งให้เห็นข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร สภาพความเป็นอยู่ที่แออัดยัดเยียดในศูนย์ฯ ทำให้หาที่สัมภาษณ์ที่เป็นส่วนตัวได้ยาก ทำให้ต้องมีกลยุทธ์ที่ให้ความเชื่อมั่นเรื่องความเป็นส่วนตัวกับผู้ถูกสัมภาษณ์ นอกจากนี้ ความเคลือบแคลงของคนในชุมชนอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือกับการตระเวนสอบถามแบบเคาะประตู ซึ่งมีการพูดถึงประเด็นนี้หลังจากที่ได้สร้างความไว้วางใจกันที่ละเล็กละน้อยด้วยการแนะนำของสมาชิกชุมชนที่ได้รับการนับถือ ผู้วิจัยใช้ snowball sampling (บอกกันปากต่อปาก) ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพราะทำให้ได้ความคิดเห็นที่หลากหลายจากชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่แม้วิธีนี้จะไม่ใช้การเลือกสุ่มเองก็ตาม

2 ความเป็นมาและความสำคัญ: ชาวกะเหรี่ยงอพยพตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เมียนมาท่ามกลางภาวะขัดแย้ง

จำนวนประชากรชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมานาน แม้จะเป็นชนกลุ่มน้อยขนาดใหญ่เป็นอันดับสาม รองลงมาจากขะหม่าและฉาน ของประเทศเมียนมา ณ ปัจจุบัน แต่จำนวนประชากรกะเหรี่ยงยังแตกต่างกันในหลายแหล่งข้อมูล มีตั้งแต่ 3 ล้านถึง 6 ล้านคน (Mendiolaza, 2018) อย่างไรก็ตามที่ Ashley South ระบุ จำนวนประชากรกะเหรี่ยงที่แท้จริงยังคงไม่แน่นอน เนื่องจากพม่าไม่มีการจัดทำสำมะโนประชากรที่เชื่อถือได้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 แล้ว (South, 2011: 10)

หากพิจารณาทางภาษาศาสตร์แล้ว ชาวกะเหรี่ยงเป็นชาติพันธุ์กลุ่มหลักของเมียนมาที่ใช้ภาษาตระกูลภาษาย่อยทิเบต-พม่า ความหลากหลายของประชากรชาวกะเหรี่ยงเห็นได้จากชื่อ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เครื่องแต่งกาย ศาสนา ความเชื่อ และภาษา เห็นได้ชัดว่า ไม่มีคำโดด ๆ คำเดียวเลยในภาษาชาวกะเหรี่ยงที่ชี้ชัดถึงแนวคิดความเป็นเอกภาพของกะเหรี่ยง คำว่า ‘กะเหรี่ยง’ นั้นเป็นการถ่ายเสียงกลุ่มชน ‘คะฉิ่น’ ในพม่าออกมาเป็นภาษาอังกฤษ ศัพทมูลวิทยา (etymology) ที่ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ (Cheesman, 2002: 202) กลุ่มย่อยของกะเหรี่ยงมีหลายกลุ่ม แต่กลุ่มหลัก ๆ คือ โปว์ สะกอ และกะแบหรือคะยา

2.1 จากความขัดแย้งในประวัติศาสตร์มาจนถึงการกบฏในปัจจุบัน

รากเหง้าความขัดแย้งระหว่างกะเหรี่ยงกับกองทัพพม่าที่ปกครองประเทศอยู่ในปัจจุบันและรู้จักกันในชื่อ Tatmadaw ย้อนไปไกลถึงสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ชาวกะเหรี่ยงและชาวพม่าอยู่คนละฝ่ายกัน กะเหรี่ยงอยู่ฝ่ายกองทัพล่าอาณานิคมของอังกฤษ ส่วนคนพม่ากลุ่มที่มีแนวคิดชาตินิยมไปเข้ากับญี่ปุ่น การแตกแยกนี้ได้หวนเมล็ดพันธุ์ของความตึงเครียดระหว่างกัน (Eh Htoo and Waters, forthcoming; Myint-U, 2020) หลังจากได้รับอิสรภาพจากสหราชอาณาจักรในปี ค.ศ. 1948 การพิพาททางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้นำกะเหรี่ยงและรัฐบาลพม่าก็รุนแรงขึ้น รัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ไม่ยอมรับอธิปไตยของชนกะเหรี่ยงตามที่อังกฤษสัญญาไว้ และมองว่ากะเหรี่ยงเป็นภัยคุกคามต่อเอกภาพของประเทศ และการสังหารหมู่ชาวกะเหรี่ยงที่ไปโบสถ์ในวันคริสต์มาสปี 1948 โดยกองกำลัง Sitwundan (Buchanan, 2016) ก็จุดชนวนการก่อกบฏของกลุ่มกะเหรี่ยงขึ้น ซึ่งความขัดแย้งยังคงดำเนินอยู่จนถึงปัจจุบัน (Eh Htoo and Waters, forthcoming; Mirante, 1994; South, 2008; Myint-U, 2020)

นับตั้งแต่ปี 1949 ชาวกะเหรี่ยงตกเป็นเป้าโจมตีและการคุกคามของกองทัพพม่า ที่รู้จักกันในชื่อ ‘ตัตมาดอว์’ (Tatmadaw) มาโดยตลอด ส่งผลให้ชาวกะเหรี่ยงหลายหมื่นต้องหาพื้นที่ปลอดภัยตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา หนึ่งในกลุ่มที่ต่อต้าน Tatmadaw คือ สหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ (The Karen National Union: KNU) และกองทัพปลดปล่อยแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Liberation Army - KNLA) ปีการทหารของ KNU ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1949 เป็นกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุด มีการจัดวางกำลังอย่างเป็นรูปแบบในการควบคุมดินแดนกะเหรี่ยงและพื้นที่ใกล้เคียง ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อยาวนานนี้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงถอยร่นอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และได้สร้างระบบการศึกษาของพวกเขาขึ้นมาขณะเดียวกันที่สืบค้นรากเหง้าของตัวเองนับตั้งแต่ยุคอาณานิคมอังกฤษ

ความพยายามของเมียนมาในการปฏิรูปประเทศสู่ประชาธิปไตยและการเปลี่ยนผ่านการเมืองเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2010 ด้วยการเลือกตั้งครั้งแรกในรอบ 20 ปี ขณะนั้น KNU มีบทบาทสำคัญด้วยการลงนามในข้อตกลงหยุดยิงกับรัฐบาลทหารของพม่าในเดือนมกราคม 2012 ตามมาด้วยข้อตกลงหยุดยิงของชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่มทั่วประเทศกับรัฐบาลพม่าในปี 2015 อย่างไรก็ตาม แม้จะทำข้อตกลงหยุดยิง การเจรจาสันติภาพของรัฐบาลกับชนกลุ่มน้อยกลับคืบหน้าช้ามาก และชะงักลงที่สุดในที่สุดด้วยการก่อรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ 2021

ความตึงเครียดที่ปะทุขึ้นในปี 2017 ตอนที่กองทัพพม่า Tatmadaw สร้างถนนเชื่อมเข้าไปในพื้นที่ควบคุมของกะเหรี่ยงโดยไม่ได้รับความยินยอมจากกลุ่มกะเหรี่ยง สถานการณ์เลวร้ายลงในปี 2018 เมื่อกองทัพพม่าเพิ่มกำลังทหารและฝ่าฝืนข้อตกลงหยุดยิงทั่วประเทศด้วยการส่งกองกำลังออกลาดตระเวนและตั้งค่ายเสริมกำลัง ล่าสุด กองทัพพม่าโจมตีรัฐกะเหรี่ยงทั้งทางอากาศและด้วยการยิงปืนใหญ่ เผาบ้านเรือนชาวกะเหรี่ยง และเพิ่มการลาดตระเวนในเขตแดนกะเหรี่ยง (Kapur, 2022; Sullivan, 2021) ความรุนแรงนี้ละเมิดกฎหมายสากลและคุกคามชีวิตชาวบ้านอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เกิดการอพยพเพื่อความปลอดภัย

รัฐประหารปี 2021 ภายใต้การนำของพลเอกอาวุโส มิน อ่อง หล่าย ทำให้เกิดการลุกฮือประท้วงของประชาชนทุกภาคส่วนทั่วประเทศ ทั้งแรงงาน ชาวเหมือง นักกฎหมาย บุคลากรทางการแพทย์ ศิลปิน นักศึกษา ครู และประชาชนทั้งในตัวเมืองและรอบนอก เข้าร่วมการประท้วงและอารยะขัดขืน (Brooten, 2021; Thazin, 2021) ผู้ประท้วงบางคนตอบโต้การใช้กำลังสลายการประท้วงด้วยการจับอาวุธขึ้นต่อสู้และรวมตัวกันก่อตั้งกองกำลังภาคประชาชน (Peoples Defence Forces) โดยได้รับการสนับสนุนจาก กองกำลังติดอาวุธกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงกองทัพปลดปล่อยแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Liberation Army :KNLA)

นับตั้งแต่รัฐประหารปี 2021 กองทัพพม่า Tatmadaw ก็เดินทางกวาดล้างรัฐกะเหรี่ยง บุกโจมตีทั้งทางอากาศและภาคพื้นดิน ทำให้กะเหรี่ยงต้องอพยพย้ายถิ่นอาศัย ชาวไร่ชาวนาไม่สามารถเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวพืชผลได้ ยังความวิตกว่าจะทำให้เกิดภาวะไม่มีข้าวงประทังชีพ การโจมตีทางอากาศอย่างต่อเนื่องยังความหวาดกลัวให้กับชาวบ้านจนไม่กล้ากลับบ้าน สตรีและลูกเด็กเล็กแดงที่อาศัยตามตะเข็บชายแดนต่างอพยพมายังฝั่งไทย เพื่อหนีภัยคุกคาม (KHRG, 2022) ความรุนแรงในรัฐกะเหรี่ยงส่งผลกระทบต่อผู้พลัดถิ่นอย่างมาก พวกเขาไม่สามารถกลับบ้านได้

2.2 ที่พักพิงชั่วคราวและการปกครองตนเอง

ประเทศไทยไม่ได้เข้าเป็นรัฐภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพของผู้ลี้ภัย ค.ศ. 1951 ของสหประชาชาติ (UN)³ แต่มีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ที่ได้ ไปลงนามให้สัตยาบันไว้ จึงกำหนดให้บ้านแม่หละและบ้านนุโพเป็นที่พักพิงชั่วคราวแต่ไม่ใช่ศูนย์อพยพให้ชาวกะเหรี่ยงพักพิงพร้อมกับเปิดให้องค์กรมนุษยชนต่าง ๆ เสนอความช่วยเหลือ (Song, 2015) ตามการบัญญัติคำ ‘ค่ายผู้ลี้ภัย’ ของสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) รายงานฉบับนี้จะใช้คำนี้ในการรายงานหลายทศวรรษมาแล้วก่อนที่จะเปิดค่ายฯ ชาวกะเหรี่ยงได้ถอยร่นจากการโจมตีของกองทัพพม่าและข้ามชายแดนมาฝั่งไทย

ในตอนแรก มีค่ายผู้ลี้ภัย 52 แห่งกระจายใน 6 จังหวัดตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-พม่า (Saw Robert Htwe, Chairperson of Karen Refugee Committee. 2023, Personal correspondence - การติดต่อสื่อสารส่วนตัว) และค่อย ๆ ยุบรวมเหลือ 4 จังหวัด ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ค่ายฯ เหล่านี้ให้ที่พักพิงกับผู้ลี้ภัยจากเมียนมามากกว่า 150,000 คน

ผู้ลี้ภัยภายในค่ายฯ ดูแลตัวเอง มีการเลือกผู้นำกลุ่มทุก ๆ 3 ปี และการดูแลผู้ลี้ภัยด้านสุขภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษา สังคมสงเคราะห์ และการบริหารจัดการแคมป์เป็นแบบรับความช่วยเหลือจากองค์กรแต่บริหารจัดการเอง กลุ่มผู้นำของคณะกรรมการผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยง (KRC) เป็นผู้ดูแลการบริหารจัดการแคมป์ ผู้ลี้ภัยจัดการระบบการศึกษาของตัวเองโดยคัดเลือกครูจากภายในแคมป์แล้วอบรมตามแนวทางของคณะกรรมการผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยงด้านการศึกษา (KRCEE) ซึ่งหลัก ๆ เป็นไปตามขนบประเพณีกะเหรี่ยง

3 UNHCR นิยามศูนย์ผู้ลี้ภัยว่าคือ “สถานที่ ๆ สร้างขึ้นชั่วคราว เพื่อให้การปกป้องและความช่วยเหลือเร่งด่วนแก่ผู้ที่ถูกขับให้หนีตายจากบ้านอันเนื่องมาจากสงคราม การประหารชีวิต หรือความรุนแรง [...] ในสถานการณ์การอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ระยะยาวนั้น ความช่วยเหลือในแคมป์ให้ขยายครอบคลุมไปถึงเรื่องการศึกษาและโอกาสในการใช้ชีวิต ตลอดจนวัสดุในการสร้างบ้านที่มีความแข็งแรงยิ่งขึ้นเพื่อช่วยผู้ลี้ภัยให้สร้างชีวิตตัวเอง” (UNHCR, 2023b)

2.3 ความช่วยเหลือ การตั้งถิ่นฐาน และการกลับคืนมาตุภูมิ

องค์กร The Border Consortium (TBC) ในประเทศไทย ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้หนีภัยการสู้รบจากเมียนมาที่ยาวนาน ตั้งแต่ปี 1984 แล้ว โดยให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่พักอาศัย การเกษตร การทำธุรกิจ ในชุมชน เตรียมความพร้อมสำหรับการเดินทางกลับมาตุภูมิ และการรับมือกับกรณีฉุกเฉิน (The Border Consortium, 2023)

UNHCR ได้ริเริ่มโครงการตั้งถิ่นฐานใหม่สำหรับผู้ลี้ภัยในแคมป์ในปี 2005 องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน ประเทศไทย (IOM) ซึ่งสนับสนุนโครงการนี้ระบุว่า มีผู้ลี้ภัยกว่า 120,000 คนไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในหลายประเทศ โดยที่สหรัฐฯ รับผิดชอบไปจำนวนมากที่สุด

หลังการเลือกตั้งในปี 2010 UNHCR ได้เริ่มวางแผนรับผู้ลี้ภัยกลับจากเมียนมาไทย แต่ก่อนการรัฐประหารมีผู้ลี้ภัยราว 1,000 คนเท่านั้น ที่ได้เข้าโครงการ 'facilitated returns' (กลับแบบได้รับความช่วยเหลือ) และมีรายงานว่าอีกราว 15,000 คนได้กลับทันทีในช่วงเวลานี้เอง ที่บรรดาผู้บริจาคเริ่มลดเงินช่วยเหลือผู้ลี้ภัยในไทยลง เงินที่ใช้ในการดูแลตัวเองและโครงการอื่น ๆ จึงหดลงอย่างมาก ลำพัง TBC ต้องประสบกับการลดเงินช่วยเหลือลง 50% ในระหว่างปี 2012-2016 ขณะที่ทุนบริจาคเพื่อกิจกรรมด้านการพัฒนาและสร้างสันติภาพชายแดนฝั่งเมียนมาเพิ่มขึ้น จากการศึกษาล่าสุด ผู้ลี้ภัยในไทยจำนวนมากประสบปัญหาว่า นี่คือการกดดันให้พวกเขากลับมาตุภูมิไปเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงประเทศสู่ประชาธิปไตยตามการโฆษณาของกองทัพพม่า ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขายังกังขาอยู่ว่าจะเป็นจริงหรือไม่ (McKonnachie, 2022) และจากการรัฐประหารที่เกิดขึ้น คำตอบก็ดูจะชัดเจน

3 สังคมและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน และ สุขภาพที่ดี

บทนี้จะฉายให้เห็นภาพความสัมพันธ์อันซับซ้อนของวัฒนธรรมและสุขภาวะของชีวิตในศูนย์ฯ แม่หละและละนุโผ เช่นเดียวกับเยาวชนทั่วโลก คนหนุ่มสาวในศูนย์ฯ ทั้งสองแห่งนี้แสวงหาการอยู่ดีมีสุขจากการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน โดยให้ความหมายของการอยู่ดีมีสุขว่าเป็นไปตามที่สังคมและวัฒนธรรมของพวกเขาสร้างไว้แล้ว พื้นที่สนทนาการภายในศูนย์ฯ เป็นพื้นที่ออกกำลัง พบปะสังสรรค์ แต่คนหนุ่มสาวก็ยังต้องเผชิญกับการถูกจำกัดในหลายอย่าง นอกจากนี้ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ลดลง เช่น ประเพณีต่าง ๆ ของกะเหรี่ยงยังทำให้เห็นภาพความสมดุระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมรากเหง้ากับการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ และแม้ว่าชีวิตในศูนย์ฯ ไม่ง่ายนัก แต่คนหนุ่มสาวยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการยืนหยัดรับมือกับความเจ็บปวด ความคิดสร้างสรรค์ และความมุ่งมั่นที่จะหาความหมายของชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิตของพวกเขาที่แสนจะสามัญและมักถูกมองข้าม เป็นความรู้ให้กับคนที่ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและเจ้าหน้าที่ระดับนโยบายทั้งหลายที่อยากเห็นพวกเขาพัฒนาแบบของตัวเอง

คำถามสำคัญคือ:

- คนหนุ่มสาวในภาวะวิกฤตอันยืดเยื้อเห็นว่อะไรคือสิ่งสำคัญในชีวิตในการแสวงหาความสุขและสิ่งนั้นสอดคล้องกับลำดับความสำคัญที่ผู้ให้ความช่วยเหลือตั้งไว้เพื่อตอบสนองความจำเป็นในชีวิตของพวกเขาอย่างไร
- ลำดับความสำคัญเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในสภาพแวดล้อมที่ทำให้ทายของวิกฤตอันยืดเยื้อนี้ และทำไมจึงเปลี่ยน
- คนหนุ่มสาวเหล่านี้ใช้กลยุทธ์ เครือข่าย หรือทรัพยากรอะไรในการหาความสุขให้ตัวเองในความโหดร้ายที่พวกเขาเผชิญอยู่

สิ่งสำคัญลำดับต้น ๆ ของคนหนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงไม่ตายตัว แต่ปรับเปลี่ยนไปตามภาวะวิกฤตที่ไม่จบสิ้นและการอพยพย้ายถิ่น ผู้วิจัยยอมรับว่าแต่ละคนใช้วิธีที่แตกต่างกันในการหาความหมายให้กับชีวิตที่ไม่เป็นเพียงการมีชีวิตไปวัน ๆ แต่ก็ยังมีอีกไม่น้อยที่ไม่รู้จะตั้งเป้าหมายอะไรให้กับชีวิตที่ติดอยู่ในศูนย์ฯ ขณะที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีหลักยึดให้กับชีวิต ไม่ว่าจะเป็ศาสนา เพลง การเมือง การศึกษา งาน และการตั้งเป้าให้กับอนาคต บทนี้จะเจาะลึกที่แง่มุมด้านวัฒนธรรม ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความสัมพันธ์ ประสบการณ์ร่วม ชุมชน และพื้นที่ทางสังคม โดยมองผ่านกีฬา งานเทศกาล การทอผ้า ศาสนา และการคิดถึงธรรมชาติ

เช่นเดียวกับคนหนุ่มสาวทั่วโลก การมีชีวิตที่ดีเห็นได้จากดำเนินชีวิตประจำวัน White กล่าวว่า การอยู่ดีมีสุขควรก่อเกิดจาก ‘สังคมและวัฒนธรรม’ และ ‘เป็นสิ่งที่ก่อเกิดมาจากและเป็นเรื่องของการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น’ (White, 2016: 29) เยาวชนในศูนย์ฯ แม่หละและละนุโผพบความสุขจากสิ่งสามัญแต่มีถูกมองข้ามในชีวิต ตั้งแต่การสังคัมกับเพื่อนและคนในครอบครัวไปจนถึงการเล่นกีฬา และการแสดงออกผ่านงานประเพณีทางวัฒนธรรมและการทอผ้า

3.1 กีฬา: เล่นกีฬาพาสุข

ในพื้นที่ ๆ ถูกจำกัดด้วยขอบเขตของศูนย์ฯ กิจกรรมเคลื่อนไหวใด ๆ ถูกจำกัดด้วยเช่นกัน พื้นที่สนทนาการเป็นสิ่งสำคัญต่อชุมชนในการสร้างชีวิตที่ดี สร้างขวัญและกำลังใจให้คนหนุ่มสาวที่เป็นผู้ลี้ภัยอยู่ในศูนย์ฯ ที่บ้านแม่หละและบ้านนุโผมีการจัดสรรพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมสนทนาการและการจัดงานต่าง ๆ (รูปที่ 3) ความสำคัญของพื้นที่เปิดเพื่อกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพจิตนั้นเป็นที่รู้จักกันทั่วไป (Wiseman and Sadlo, 2015; Millican et al., 2019; Gagnon, 2021) พื้นที่แบบนี้สร้างสมดุลให้กับพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัวและถนนอันคับแคบทอดเคียวไปทั่วศูนย์ฯ

รูปที่ 3 การแข่งฟุตบอลประจำสัปดาห์ที่สนามกีฬาของแคมป์แม่หละ

สนามที่ใช้สำหรับกิจกรรมพิเศษ เช่น งานวันผู้ลี้ภัยโลก และงานปีใหม่กะเหรี่ยง รวมถึงการเล่นกีฬาอื่น ๆ เช่น ฟุตบอล

รูป: Naw Susan Htoo

จากการลงพื้นที่วิจัยแคมป์ทางตอนเหนือของประเทศอิตาลี Millican et al. (2019) ระบุว่าแปลนและพื้นที่ภายในแคมป์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อความสงบในจิตใจและการมีชีวิต ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมพลังทางจิต และเป็นการบำบัดให้ฟื้นตัวจากความทุกข์โศก (Millican et al., 2019: 352)

เช่นกัน พื้นที่สันทนาการของบ้านแม่หละและบ้านนุโพบอกจัดสรรให้เป็นพื้นที่สำหรับการเฉลิมฉลองเทศกาลพิเศษและการเล่นกีฬา เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่สำคัญสำหรับปัจเจกนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้ช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยธรรมเห็นว่าจำเป็น นอกจากนี้ ยังน่าสนใจว่าสนามฟุตบอลที่ศูนย์แม่หละมีความพิเศษตรงที่ตั้งชื่อสนามตามชื่ออดีตผู้นำศูนย์ Pu Go Lay ซึ่งเป็นคนรักกีฬาจนเป็นตำนานของศูนย์และยังส่งต่อสิ่งนี้มาถึงเยาวชนรุ่นหลัง

ผู้ร่วมการวิจัยเพศชายส่วนใหญ่บอกว่าพวกเขาพบความหมายจากการเล่นกีฬา พวกเขาใช้คำว่า ‘ความสุข’ ในยามที่พูดถึงการอยู่ดีมีสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้จากการทำกิจกรรมกลุ่ม เช่น เตะฟุตบอลหรือเตะตะกร้อกับเพื่อน Lik Yun จากศูนย์ฯ บ้านนุโพบอกว่า กีฬาสำคัญต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของเขา เช่นเดียวกัน Saw Gay Ler จากศูนย์ฯ บ้านแม่หละที่บอกว่า ‘ผมชอบเตะบอลและเตะตะกร้อในเวลา

ว่าง ผมรู้สึกดีเพราะได้เล่นกับเพื่อน และเราก็จะหยอกล้อกัน ไม่ว่าจะชนะหรือแพ้มันก็ดีกับสุขภาพ’ Saw บอกด้วยว่า สนามที่บ้านแม่หละใช้เป็นสถานที่จัดการแข่งฟุตบอลที่สมาคมเยาวชนจัด การเล่นฟุตบอลในตอนเย็นทำให้เขา ‘รู้จักคนมากขึ้น’ มันสนุกและสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน

นอกจากนี้ การเล่นกีฬา ยังเป็นการระบายความเครียดของชีวิตในศูนย์ฯ เพราะเวลามีแข่งกีฬา สาว ๆ จะมาเชียร์ที่มีโปรดของตัวเองข้างสนาม (รูปที่ 3) จากการศึกษา กิจกรรมสนุกสนานเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีชีวิตที่ดีของพวกเรา และพื้นที่ที่สนทนาคือสถานที่ ๆ ให้สิ่งนี้กับพวกเรา Fincham ชื่อว่า ‘ความสนุกคือการหลบหนีจากความกังวลและความวิตก เพราะช่วงเวลานั้นสมองจะหันเหจากความรับผิดชอบไปยังความสบายใจ--แต่มันเป็นเพียงชั่วครู่เท่านั้น’ (Fincham, 2016: 42)

อย่างไรก็ดี แม่ศูนย์ฯ ทั้งสองแห่งนี้จะมีพื้นที่สนทนาคือ แต่พื้นที่นี้ยังคงมีข้อจำกัดด้านการใช้และด้านทรัพยากร ซึ่งส่งผลถึงประสบการณ์ด้านกีฬาและความสามัคคีของเยาวชน Saw Note Note บอกว่า บ้านแม่หละคนเยอะเกินไปใคร ๆ ก็ออกมาที่สนามกีฬาในตอนเย็น ทำให้สนามเต็มไปด้วยคน ‘หากคนนอกศูนย์ฯ มองเห็นพวกเราได้ เขาคงบอกว่าคนพวกนี้กระหายกีฬาเกินไป’ (รูปที่ 4) เจมส์จากศูนย์ฯ แม่หละพูดถึงการออกไปนอกศูนย์ฯ หรือชวนเพื่อนนอกศูนย์ฯ มาเล่นด้วยไม่ได้ว่า:

เราเล่นได้แต่ในศูนย์ฯ เท่านั้น หากเพื่อข้างนอกชวนไปเล่นเราก็ออกไปไม่ได้ เราเป็นผู้ลี้ภัย ไม่มีเงิน ไม่มีบัตร ไม่มีตัวตน

รูปที่ 4 สนามเล่นที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ

รูป: Naw Susan Htoo

สิ่งนี้ฉายให้เห็นภาพความสอดคล้องกันเพียงบางส่วนระหว่างสิ่งที่จำเป็นสำหรับเยาวชนในศูนย์ฯ กับความช่วยเหลือที่ได้รับ มูลนิธิ Right to Play ได้ริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์กีฬา ครูผู้สอน และโค้ช แต่การที่ไม่สามารถก้าวเท้าออกนอกประตูศูนย์ฯ ได้เป็นอุปสรรคต่อการฝึกให้ ไปให้ถึงการกีฬาในระดับอาชีพ กีฬาที่ศูนย์ฯ เป็นเพียงความสนุกสันทนาการและการมีเพื่อนของคนหนุ่มสาวมากกว่าที่จะเป็นหนทางสานฝันสู่การพัฒนามืออาชีพ

วัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกประการของมูลนิธิ Right to Play คือการสร้างความทะเยอทะยานด้านกีฬาของเยาวชนให้ทะลุกรอบและโอกาส ซึ่งตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมการวิจัยสะท้อนออกมาว่าการเล่นกีฬาเป็นเรื่องของการเป็นตัวแทนและเป็นสิ่งที่พวกเขาต้องการ จากการทำไปเล่นที่สนามกีฬาเป็นประจำเยาวชนรู้สึกว่ามีเป็นสถานที่ ๆ คนจะมองเห็นพวกเขา ยิ่งหากได้ออกไปเล่นนอกศูนย์ฯ ก็ยิ่งทำให้รู้สึกว่าเป็นตัวแทนของชุมชนกะเหรี่ยงในการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก

แต่น่าเศร้าที่ Right to Play ระบุรับการช่วยเหลือในเดือนธันวาคม 2022 อันเนื่องมาจากปัญหาเงินทุน การตัดสินใจนี้ส่งผลกระทบต่อเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่มีเอกสารสำคัญให้ออกไปทำกิจกรรมนอกศูนย์ฯ ได้ เจมส์ เยาวชนจากบ้านแม่หละบอกว่า การระบุความช่วยเหลือส่งผลอย่างยิ่งต่อการติดต่อสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ลี้ภัยกับคนไทย มันทำให้เขาไม่มีความสุขเลย (affecting his wellbeing)

พื้นที่สนทนากการแสดงให้เห็นว่ามีอำนาจในศูนย์ฯ อาทิ คณะกรรมการผู้ลี้ภัยชาวกระเหรี่ยง วางแผนและใช้พื้นที่อย่างไรเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ทำให้เห็นภาพของพื้นที่ ๆ เยาวชนมาทำกิจกรรม มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีความรู้สึกปกติได้ (sense of normality) และการระบุความช่วยเหลือก็ทำให้เห็นเช่นกันว่าเยาวชนได้รับผลกระทบมากเพียงไร ไม่มีอุปกรณ์กีฬาหรือเครื่องเล่นอื่นใดที่จะทำให้พวกเขามีชีวิตที่มากกว่าการหายใจเข้า-ออกอีกต่อไป

3.2 ความสำคัญของเทศกาลต่อชีวิตในศูนย์ฯ

นอกเหนือจากเพื่อการกีฬาแล้ว พื้นที่สนทนากการยังเป็นที่จัดงานในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันผู้ลี้ภัย วันขึ้นปีใหม่กะเหรี่ยง และงานบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง งานวันขึ้นปีใหม่ที่บ้านแม่หละเป็นงานใหญ่ที่หนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงแสดงให้เห็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสวยงามของพวกเขา แต่จากการวิจัยในพื้นที่ Hill (2021) พบว่า ผู้เฒ่าผู้แก่มีความวิตกว่าคนหนุ่มสาวจะสูญเสียความตระหนักถึงความเป็นกะเหรี่ยงและวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นมรดกตกทอดกันมา ผู้ร่วมการวิจัยบางคนกล่าวถึงประเด็นนี้เช่นกัน พวกเขาบอกว่าเทศกาลพิเศษเช่นนี้เริ่มลดความสำคัญลง ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมที่สูญหายไป ยกตัวอย่างเช่น Saw Bua จากศูนย์ฯ แม่หละชี้ว่าความเป็นอยู่ที่ตีพบได้ในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน แต่เมื่อถามว่าคิดว่าคนหนุ่มสาวยังให้คุณค่ากับวัฒนธรรมกะเหรี่ยงหรือไม่ Saw Bua ตอบว่า ‘พักหลังมานี้ ผมไม่ค่อยเห็นงานประเพณีอะไรมากนัก’ และว่าเมื่อก่อนนอกจากการจัดงานที่สนามกีฬาแล้วในศูนย์ฯ ยังมีสำนักงานด้านวัฒนธรรมด้วย ซึ่งเป็นที่จัดแสดงเครื่องดนตรีต่าง ๆ เช่น พิณกะเหรี่ยง ปี่ก แมนโดลินกะเหรี่ยง แต่พอเจ้าของเครื่องดนตรีอพยพไปอยู่ประเทศที่สามก็ไม่ได้เห็นอุปกรณ์เหล่านี้อีกต่อไป ‘มันแทบจะสูญหายไปแล้วเพราะไม่มีใครมาดูแลสำนักงานนี้’ ทั้งยังบอกด้วยว่า เพื่อความเป็นอยู่ของชาติกะเหรี่ยง เยาวชนต้องอนุรักษ์วรรณกรรมและศิลปะวัฒนธรรมกะเหรี่ยงไว้:

หากไม่มีวัฒนธรรมเหล่านั้นก็ไม่มีชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเช่นกัน เราต้องทำทุกอย่างที่ทำได้เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมของชนชาติกะเหรี่ยงไว้ เราต้องทำอย่างจริงจังเพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้เห็นมัน

Saw Eh Wah รู้สึกเช่นเดียวกันว่าเทศกาลทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในแม่หละลดลง เขาระลึกอดีตให้ฟังว่า ‘จำได้ว่าผมเคยเห็นการแสดงมากมาย อย่างการประกวดร้องเพลง การแสดงละคร และการละเล่น พิณ แมนโดลินกะเหรี่ยงด้วย’ Saw Eh Wah บอกว่า ตั้งแต่ปี 2018 แล้วที่การแสดงพวกนี้ไม่เหมือนเดิม เขาเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ของไทยกับผู้ลี้ภัย: ‘ทางการไม่อนุญาต กลัวว่ามันจะกลายเป็นปัญหาใหญ่’ และตั้งข้อสังเกตว่า แม้แต่การจัดงานใหญ่จำนวนคนเข้าร่วมและการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำกะเหรี่ยงก็ลดลง

เสียงสะท้อนเรื่องกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ลดลงจาก Saw Bua และ Saw Eh Wah ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศูนย์ฯ กะเหรี่ยงและผู้พักพิงอย่างเห็นได้ชัด ช่วงปี 2007-2008 ผู้นำศูนย์ฯ แม่หละมีการตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมขึ้นมาดูแลเรื่องการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมกะเหรี่ยงโดยเฉพาะ คณะกรรมการนี้จัดสรรงบประมาณให้กับการแสดงต่างๆ ในงานประเพณีขึ้นปีใหม่ แต่เมื่อผู้นำคนนี้อพยพไปยังประเทศที่สาม และคณะกรรมการชุดนั้นไม่ได้อยู่ที่ศูนย์ฯ อีกต่อไป ก็ไม่มีใครเป็นการเฉพาะที่เข้ามาดูแลกิจกรรมทางวัฒนธรรมเช่นที่เคยปฏิบัติมา

ในปี 2023 กิจกรรมทางวัฒนธรรมในศูนย์ฯ จัดขึ้นด้วยความร่วมมือของผู้ลี้ภัยเอง โดยมีคณะกรรมการศูนย์ฯ ให้การสนับสนุน เมื่อเห็นว่าผู้ลี้ภัย เจ้าหน้าที่ และผู้ให้ความช่วยเหลือไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องเดียวกัน เงินทุนจากภายนอกที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมเหล่านี้จึงไม่มีส่วนบ้านุโพนั้น ผู้ลี้ภัยไม่รู้สึกลึกถึงความแตกต่างมากนักในการจัดงานประเพณี ซึ่งอาจเป็น

เพราะศูนย์ฯ มีขนาดเล็กกว่ามาก ไกลกว่า และปรับตัวรับอิทธิพลจากภายนอกช้ากว่า Ber Htoo กลั่นความคิดออกมาว่าชอบงานเทศกาลต่างๆ มาก มีการเต้นรำแบบพื้นบ้านกะเหรี่ยง ประกวดเพลงและการอ่านโคลง ส่วนผลกระทบของงานต่อความเป็นอยู่ของเขานั้น เขามองไปทำงานวันขึ้นปีใหม่กะเหรี่ยงว่าเป็นสิ่งเชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชนส่วน Kada Gay และ Kho Gyi Paw ยอมรับว่าพวกเขาไม่เข้าใจนักว่างานประเพณีของกะเหรี่ยงมีความสำคัญทางการเมืองและวัฒนธรรมอย่างไร แต่ก็ไปร่วมงานทุกครั้ง เพื่อความสมัครสมานสามัคคีและความสุขของชุมชน

องค์กรต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยงภายในศูนย์ฯ เป็นผู้จัดงานประเพณีที่แม่หละและนุโผ ทั้งคนหนุ่มสาว สตรี และกลุ่มทางศาสนาต่างช่วยกัน องค์กรความช่วยเหลือนอกศูนย์ฯ ไม่ได้ให้เงินทุนช่วยจัดงาน เว้นแต่งานนั้นเกี่ยวข้องกับงานหรือกิจกรรมในโครงการของพวกเขา ยกตัวอย่างเช่น องค์กรเยาวชนกะเหรี่ยง (KYO) จะเป็นตัวตั้งตัวตีจัดงานที่สามารถระดมทุนจากผู้เข้าร่วมงานได้ รวมถึงงานที่ได้รับเงินบริจาคจากชุมชนกะเหรี่ยง (ทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกศูนย์ฯ) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเยาวชนคนหนุ่มสาวหาทางสืบทอดข้อบังคับต่างๆ ด้วยการอยู่ให้รอดโดยไม่เพียงรอรับความช่วยเหลือจากองค์กรด้านมนุษยธรรม

3.3 การทอดผ้าในศูนย์ฯ นุโผ: บทบาทผู้ส่งต่อวัฒนธรรมประเพณี

ขณะที่งานเทศกาลวัฒนธรรมมีบทบาทอย่างมากในการอนุรักษ์ธรรมเนียมกะเหรี่ยงในศูนย์ฯ แม่หละและนุโผ อีกสิ่งที่จะมองข้ามความสำคัญไปไม่ได้คือวัฒนธรรมที่ยังรากลึกลงไปในชีวิตปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวกะเหรี่ยง เช่น การทอดผ้า ซึ่งมีความหมายต่อชีวิตกะเหรี่ยงในศูนย์ฯ อย่างเห็นได้ชัด สิ่งนี้ผุดพวยขึ้นมาระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ร่วมการวิจัยที่เป็นเยาวชนหญิง ที่แม้ว่าการทอดผ้าจะถูกโยงโยยไปถึงอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง มรดกตกทอด และทักษะในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ (Mantei, 2012; Stephenson et al., 2013) แต่ Bnone กลับเลือกพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทอดผ้าและการมีชีวิตที่ดี

ส่วน Naw Toh Poe ชี้ให้เราเห็นว่าการทอดผ้าเป็นสิ่งที่ต่อกันมารุ่นสู่รุ่น: ‘หนูมีความสุขเวลาที่ได้ถ่ายทอดสิ่งที่ตัวเองรู้ให้กับคนอื่น อย่างเช่น เด็กบางคนในศูนย์ฯ เย็บผ้าทอดผ้าไม่เป็นหนูก็สอนพวกเขาได้’ สำหรับ Naw Toh Poe แล้ว การทอดผ้าเป็นการอนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณี และเป็นการแสดงให้รู้ถึงเรื่องราวด้านวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวของเธอ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการทอดผ้าเป็นส่วนหนึ่งของเด็กสาวหลายคนในศูนย์ฯ บ้านนุโผในอันที่จะแสวงหาความสุข

3.4 ธรรมชาติกับการอยู่ดีมีสุข

ดูเหมือนว่าสำหรับ Kyai แล้วการมีชีวิตที่มากกว่าการรอดชีวิตในแต่ละวันเป็นเรื่องของกิจกรรมและประสบการณ์ที่ทำให้เขามีความสุขเต็มเต็ม และสัมผัสกับธรรมชาติ

รูปนี้เป็นภาพภูเขาในประเทศที่สาม มีคนปีนขึ้นไปบนภูเขา หากผมได้ไปที่นั่น ผมก็อยากปีนมันสักครั้ง ในรูปมีเครื่องบินอเมริกันอยู่ด้วย เครื่องบินลำเสียงผู้โดยสารไป ข้างล่างเป็นธารน้ำกับคน ผมชอบตกปลาตั้งแต่เด็กแล้ว ตอนนั้นก็ยังชอบอยู่ แต่ไม่มีปลาในลำ

น้ำแม่หละ หากได้ไปประเทศที่สามผมจะไปตกปลาทุกวันเลย ประเทศที่สามมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สถานการณ์เฝ้าสงบ ที่เทียบไม่ได้เลย (Kyai ศูนย์ฯ แม่หละ)

เครื่องบินอเมริกันหมายถึงความปรารถนาในเสรีภาพและการไปอยู่ที่อเมริกา ส่วนการตกปลานั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในชีวิต มันนำพาความทรงจำในวัยเยาว์กลับมา แต่การไม่มีปลาในลำน้ำบอกให้รู้ถึงอุปสรรคที่เขาเผชิญในสภาพแวดล้อมขณะนี้ และความเปลี่ยนแปลงภายในแคมป์ในช่วงหลายปีมานี้ ที่โดดเด่นมาก ๆ คือความปรารถนาที่จะไปตกปลาในประเทศที่สาม บอกให้รู้ว่าเขาเชื่อว่าประเทศที่สามมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เป็นที่ ๆ สงบสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีมากเมื่อเปรียบเทียบกับสภาพแวดล้อมที่เขาอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ Kyai เป็นคนใช้ โซเซียลมีเดียด้วยคนหนึ่ง เขาจึงสามารถก้าวข้ามรั้วขอบเขตของศูนย์ฯ ได้ด้วยการติดต่อกับคนที่อพยพไปอยู่ที่อื่นได้ทางโซเซียลมีเดีย เขาสามารถสำรวจโลกภายในศูนย์ฯ และฝันถึงอนาคตของตัวเอง

รูปที่ 5 ‘ความเสรี’ – รูปวาดของ Kyai จากแคมป์แม่หละ

การศึกษาความเป็นอยู่ของผู้ลี้ภัยนั้นเป็นการศึกษาข้อมูลหลายด้านที่ส่งผลถึงความคิดต่อเรื่องการเมืองที่มีชีวิตที่ดีและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง ตั้งแต่ข้อมูลด้านความเป็นพื้นฐาน เช่น น้ำและสุขาภิบาล ไปจนถึงความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เราเห็นความสัมพันธ์ของน้ำ สุขาภิบาล และสุขอนามัย (WASH) ได้จากศูนย์ฯ บ้านแม่หละ ซึ่งทรัพยากรและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ลี้ภัยจะไม่ใช่ไปโน้มน้าวทางเดียวกัน เมื่อเทียบกับบ้านหมู่โปแล้ว บ้านแม่หละมีโครงสร้างพื้นฐานดีกว่า ไม่ว่าจะเป็นการขนส่ง การสื่อสาร และไฟฟ้า แต่ที่นี้กลับมีปัญหาน้ำไม่พอใช้ ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานสำหรับการอยู่รอดและมีชีวิตที่ดี

ก่อนหน้านั้นศูนย์ฯ แม่หละไม่มีปัญหาเลย แต่เมื่อมีผู้ลี้ภัยเข้ามาอยู่มากขึ้น และพื้นที่โดยรอบใช้น้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาน้ำใช้จึงตามมา และรูवादของ Kyai ที่ไปตกปลาก็ดึงน้ำให้เห็นว่าปัญหาน้ำไม่พอใช้ส่งผลไปถึงเยาวชนที่เชื่อมโยงความสุขเข้ากับธรรมชาติแวดล้อม น้ำที่แห้งเหือดสะท้อนสภาพโอกาสอันกลางเลือน และคณะกรรมการศูนย์ฯ พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละก็ยอมรับว่าน้ำเป็นปัญหารุนแรง:

แม่น้ำแห้งเหือดไปหมดเพราะมีคนมากขึ้นและพื้นที่รอบศูนย์ฯ ทำการเกษตร เพื่อให้มีน้ำใช้เพียงพอในศูนย์ฯ เราได้กินบางจุด และขุดบ่อ แต่ประชากรในศูนย์ฯ ที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก ปัญหาน้ำไม่พอใช้จึงค่อนข้างหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง

แต่ที่บ้านนุโปกกลับมีน้ำใช้พอเพียง ทุกครัวเรือนที่ปลูกพืชผลแปลงเล็ก ๆ ยังมีน้ำให้ใช้จากแม่น้ำที่ไหลผ่านศูนย์ฯ และเป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่รอบศูนย์ฯ ไม่มีทุ่งเกษตรกรรมเลย และคณะกรรมการของศูนย์ฯ นุโปกก็กำหนดให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้น:

เราไม่ตัดต้นไม้ในพื้นที่รอบศูนย์ฯ เราขุดอ่างเก็บน้ำในแต่ละจุดเพื่อให้มีน้ำพอใช้ มีบางจุดที่เราไม่อนุญาตให้คนในศูนย์ฯ ไปตกปลา แต่ให้ตกปลาได้ในบางจุด

พวกเขาบอกด้วยว่า: ‘เราทำงานร่วมกับผู้พักพิงในศูนย์ฯ และคนไทยในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ อย่างใกล้ชิดเพื่ออนุรักษ์น้ำและสิ่งแวดล้อม เราทำควมสะอาดน้ำกันทุกปีและมีธนาคารปลาด้วย’ ความพยายามของคณะกรรมการศูนย์ฯ นุโปกในอันที่จะให้ทุกคนมีน้ำพอใช้แสดงให้เห็นมุ่งมั่นที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีและยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการอยู่ดีมีสุขของผู้พักพิงด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างการอยู่ดีมีสุขที่ดีและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทำให้เห็นภาพจากการสำรวจของ Gagnon (2019; 2020; 2021) เป็นแปลงผักของผู้ลี้ภัย ที่เธอชี้ว่าไม่ได้ปลูกเพียงเพราะเป็นความจำเป็นเท่านั้น แต่เป็นความต้องการรสชาติที่คุ้นเคยและเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงจิตใจที่ได้ยากจากพื้นที่ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม การมีน้ำใช้และมีสภาพแวดล้อมที่ดีทำให้ผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยงในศูนย์ฯ มีสุขภาพที่ดี เหนือเช่นเดียวกับการปลูกผักเชื่อมโยงพวกเขาเข้ากับวัฒนธรรมในบ้านตัวเองภาพที่แตกต่างของบ้านแม่หละและบ้านนุโปกทำให้เห็นว่าในบริบทของแหล่งพักพิงชั่วคราว โอกาสที่จะมีชีวิตที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับเพียงรู้จักที่จะจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น คณะกรรมการศูนย์ฯ นุโปก ทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าความเป็นอยู่ที่ดีเป็นผลจากการจัดการชีวิตในศูนย์ฯ แบบองค์รวมด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

3.5 บทบาทของศาสนา: ส่งเสริมทักษะการเยียวยาบาดแผลของตนเอง ชุมชน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ

ศาสนามีบทบาทสำคัญกับชีวิตประจำวันของกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมการวิจัยในศูนย์ฯ แม่หละและนุโปก ผู้ลี้ภัยจากทั้งสองศูนย์ฯ บอกว่าศาสนาช่วยพวกเขาให้รับมือกับความเครียด ความเศร้า การถูกกีดกันและความโดดเดี่ยว ผู้ลี้ภัยในศูนย์ฯ ทั้งสองแห่งนี้นับถือสามศาสนาหลัก คือ คริสต์ พุทธ และอิสลาม พบว่ามีคนที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่บ้างและเห็นได้จากพิธีบายศรีสู่ขวัญ (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 พิธีบายศรีสู่ขวัญที่วัดในศูนย์ฯ แม่หละ

รูป: Saw E T'Mwee

ศูนย์ฯ แม่หละมีโบสถ์ 9 แห่ง วัด 6 และสุเหร่า 2 ที่ศูนย์ฯ แม่หละ มีโบสถ์ 43 วัด 7 และสุเหร่า 4 สถาบันทางศาสนาส่งเสริมสุขภาพทางจิตวิญญาณ การตระหนักรู้ทางสังคม และเป็นที่พักทางใจ โรงเรียนบางแห่งในศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทางศาสนาในการเชื่อมช่องว่างทางการศึกษาและส่งเสริมความเชื่อ

การจัดการศูนย์พักพิงชั่วคราวในภาวะวิกฤตที่ยืดเยื้อมีความท้าทายอยู่ เพราะผู้ลี้ภัยมักจะแสวงหาที่พักทางใจจากสารอันตราย เช่น ยาเสพติด ซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว รวมตัวกันเป็นแก๊ง รวมทั้งความพยายามทำอัตวินิบาตกรรม (Bangkok Post, 2017; Naing, 2017) และการสัมภาษณ์ของเราชี้ให้เห็นว่าศาสนามีความสำคัญมากกับกลุ่มตัวอย่างหลายคน ให้ทั้งความสุขและความสัมพันธ์ Say Ber Htoo จากบ้านนุโพบอกว่า ‘การไปโบสถ์ช่วยให้ผมวางแผนอนาคตได้’ Naw Htee จากบ้านนุโพ และ Naw Aye Aye จากบ้านแม่หละ ย้ำว่าการไปโบสถ์และฟังเพลงสรรเสริญพระเจ้าทำให้คลายความรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวได้ ขณะที่กลุ่มตัวอย่างชาวพุทธรู้สึกคลายทุกข์เวลาที่ได้ฟังเสียงพระสวดและเข้าร่วมกิจกรรมกับวัด

สถาบันทางศาสนามีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาและมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศูนย์ลี้ภัย (Oh and van der Stouwe, 2008) เป็นที่กระจายข่าวสารสำคัญ เช่น กฎของศูนย์ฯ ข้อมูลล่าสุดของโรคโควิด-19 การส่งกลับมาตุภูมิหรือการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ มีบทบาทในการสร้างความสงบเรียบร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน ตัวแทนจากคณะกรรมการศูนย์ฯ แม่หละระบุว่า ‘เราอาศัยผู้นำทางศาสนาให้ช่วยกระจายข่าวและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนคริสต์ พุทธ มุสลิม อย่างสันติ ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดลงได้มาก’

การวิจัยของเราพบความสำคัญของบทบาทของศาสนาต่อการมีชีวิตของผู้ร่วมการวิจัย ซึ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการส่งเสริมทุกความเชื่อในศูนย์ฯ สถาบันทางศาสนาไม่เพียงส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ แต่หนุนนำการตระหนักรู้ทางสังคมด้วย ทั้งยังช่วยสร้างภาวะแวดล้อมที่สอดคล้องกับเป้าหมายด้านมนุษยธรรม ให้การสนับสนุนทางจิตสังคม การอยู่ร่วมในสังคม กระจายข้อมูลข่าวสาร และเป็นเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม

การศึกษาของเราสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Boateng ที่ศูนย์ลี้ภัยในกานาด้วยเช่นกัน ซึ่งพบว่าโบสถ์เป็นแหล่งความสบายใจแรก และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกลุ่มทางสังคม (Boateng, 2010: 395) การศึกษาของเราเน้นย้ำบทบาทของสถาบันทางศาสนาในการปลอบโยนใจและส่งเสริมความสัมพันธ์ของชุมชน ดังที่ผู้ร่วมการวิจัยเปิดใจให้เราได้รับรู้

ทั้งนี้ สถาบันทางศาสนาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารศูนย์ฯ แม่หละและนูโพอ อัครด้านสิทธิมนุษยธรรมส่วนใหญ่ที่ให้ความช่วยเหลือไม่ได้บูรณาการกับกรอบทางศาสนาจึงเป็นอุปสรรคต่อการสร้างพลังให้กับพลังของศาสนา

แต่เราเห็นว่าการรวมเอาศาสนาเข้ามาร่วมกับกรอบการทำงานด้านสิทธิมนุษยธรรมเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสภาวะการมีชีวิตแบบยั่งยืน (Mim, 2020) แม้จะเห็นความสำคัญขึ้นในเชิงประจักษ์แล้ว แต่ยังคงไม่ชัดเจนอยู่ดีว่ากลุ่มผู้ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจะพิจารณารวมมิติทางศาสนาเข้าไปในกรอบการทำงานหรือไม่ แม้เยาวชนจากทั้งสองศูนย์ฯ ยืนยันว่าศาสนามีความจำเป็นต่อสุขภาวะที่ดีของพวกเขาก็ตาม

4 ความสัมพันธ์และกลยุทธ์ในการเอาตัวรอด

ไม่ว่าจะเป็นในที่สาธารณะหรือในบ้าน ความเป็นอยู่ที่มีความสัมพันธ์ที่ดี (relational wellbeing) ในรูปของทุนทางสังคม (ความสัมพันธ์และเครือข่าย) เป็นสิ่งสำคัญกับกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เราสัมภาษณ์ van der Mark et al., นิยาม relational wellbeing ว่า ‘เป็นองค์ประกอบของความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ที่มีพื้นฐานมาจากความต้องการความสัมพันธ์ [และ] เป็นองค์ประกอบด้านปริมาณและคุณภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล’ (van der Mark et al., 2023: 97)

ที่บ้านแม่หละและบ้านนูโพนี่ ปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมที่ดูเหมือนจะ ‘ปกติ’ ก่อเกิดมาจากการขาดแคลนทรัพยากร แม้แต่ความจำเป็นพื้นฐานอย่างเช่นอาหารก็ยังขาดแคลน ทำให้ผู้พักพิงต้องมีกลยุทธ์ในการเอาตัวรอด ในบทนี้เราจะมาดูความเป็นอยู่ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการปันส่วนอาหารในศูนย์ฯ และผลกระทบของเงินช่วยเหลือที่ลดน้อยลงต่อความสามารถในการอยู่ให้รอด นอกจากนี้ เราจะให้ความสำคัญกับความไม่เชื่อมโยงกันระหว่างความหิวโหยของผู้พักพิงกับการประเมินขององค์กรสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ในเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของบุคคล ที่ก่อให้เกิดคำถามกับการประเมินของศูนย์ฯ และกระบวนการรายงานผล

4.1 เครือข่ายชุมชนเพื่อความอยู่รอด

มีทรัพยากรอะไรบ้าง และมีใครนอกเหนือจากกลุ่มสิทธิมนุษยชน ที่คนใช้เพื่อแสวงหาความเป็นอยู่ที่ดี และบุคคลมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการนี้ เราพบว่าชุมชนกะเหรี่ยงพึ่งพาเครือข่ายทั้งภายในและนอกศูนย์ฯ อย่างมากเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุและกำลังใจ โซเชียลมีเดีย เช่น Facebook กลายเป็นสายชูชีพให้กับใครหลายคนในการติดตามข่าวสารทางการเมืองและของครอบครัว Naw Htee พุดถึงเพื่อนของเธอที่บ้านนูโพนี่ เธอชอบที่จะได้พูดคุย ‘เรื่องทั่วไป’ (normal things) กับเพื่อน

สำหรับเรา ‘เรื่องทั่วไป’ โยงใยกับบริบททางวัฒนธรรมและการเมืองในชีวิตประจำวัน ในกรณีของ Naw Htee เธอบอกว่าส่วนใหญ่เธอและเพื่อน ๆ จะคุยกันเรื่องสถานการณ์ปัจจุบันในศูนย์ฯ และความไม่สงบในภาค เธอเป็นคนหนึ่งที่ชอบใช้โซเชียลมีเดีย เช่นเดียวกับหลาย ๆ คน เธอใช้มันดูหนัง ฟังเพลง ติดตามข่าวสารบ้านเมือง และติดต่อคนทั้งในและนอกศูนย์ฯ

การมีเครือข่ายเพื่อนในศูนย์ฯ ที่แน่นแฟ้นเป็นกลยุทธ์เอาตัวรอดสำหรับบางคนเวลาที่ทรัพยากร เช่น ถ่านหรืออาหารร่อยหรอลง กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดบอกว่า พวกเขาไม่พอหรือบางครั้งก็ไม่มีวัสดุซ่อมบ้าน Naw Gay Gay จากบ้านนูโพนี่ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่บอกว่า หากไม่มีเครือข่ายทางสังคมเธอจะเอาชีวิตรอดได้ยาก ‘เวลาที่อาหารไม่พอและเราต้องการความช่วยเหลือฉันสามารถขอยืมจากเพื่อนได้’ เราจึงอยากบอกว่าโซเชียลมีเดียเป็นทรัพยากรนอกเหนือจากภาคสิทธิมนุษยชน ที่ชาวกะเหรี่ยงให้ความสำคัญในการแสวงหาชีวิตที่ดีและการมีชีวิตที่มากกว่าเพียงการอยู่รอด เพราะมันง่ายที่จะติดต่อใครที่อาจช่วยพวกเขาได้ในยามต้องการ

Saw Hoo Moo จากบ้านนูโพนี่ ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายและความสัมพันธ์ภายในศูนย์ฯ ของเขา Saw Hoo Moo บอกว่าเขาไม่พอเพียงพอและเล่าให้ฟังว่าทำอะไรจึงต้องอึดอู่เสมอ ‘ผมใช้วิธีไปเยี่ยมคนและได้กินอาหารกับเขา ผมจึงอึด’ เขาบอกว่าเห็นความเปลี่ยนแปลงในการปันส่วนสิ่งของชัดเจนมาก มันบีบให้แต่ละคนต้องสร้างเครือข่ายนอกเหนือจากความช่วยเหลือทางสิทธิมนุษยชนขึ้นมา: ‘เมื่อก่อนผมว่าเราได้เยอะกินพอ เวลาเขาแจกอาหารเราได้เยอะมาก แต่เดี๋ยวนี้รูปแบบการแจกอาหารเปลี่ยนไป’

4.2 การจัดสรรปันส่วนอาหารไม่เหมือนเดิม

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่บอกว่าได้รับการปันส่วนอาหารไม่พอและมันลดลงมาหลายปีแล้ว นับตั้งแต่ที่มีการลดเงินช่วยเหลือด้านอาหารในปี 2015 การปันส่วนอาหารก็เปลี่ยนไปเป็นให้ตามความจำเป็นของแต่ละครอบครัว ในปี 2023 TBC แบ่งครอบครัวออกเป็น 4 กลุ่ม: ดูแลตัวเองได้ มาตรฐาน เปราะบาง และเปราะบางที่สุด กลุ่มแรกไม่ได้รับความช่วยเหลือ จากการสอบถาม TBC แจ้งว่าองค์กรมีการแบ่งกลุ่มที่รัดกุมเข้มงวดและได้พิจารณาแต่ละครอบครัวอย่างถี่ถ้วน

เราสังเกตเห็นว่า ก่อนปี 2015 อาหาร ‘ดูเหมือนว่า’ จะมีเหลือล้น หมายความว่าผู้ลี้ภัยไม่มีความจำเป็นต้องยืมหรือแบ่งอาหารให้กัน หลายคนถึงขั้นบอกว่ามีอาหารเก็บไว้กินได้ถึงเดือนหน้า แต่การขาดเงินทุนในปี 2015 เพราะผู้บริจาคหันไปให้ความสำคัญกับภายในประเทศเมียนมา จึงมีการปรับการปันส่วนอาหารโดยให้กับคนที่มีความต้องการมากที่สุดก่อน การขาดแคลนนี้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องแบ่งอาหารหรือให้ยืมอาหารกันเองภายในเครือข่าย

บางคนต้องฝากความหวังไว้กับเงินที่เพื่อนหรือครอบครัวที่อพยพไปประเทศที่สามส่งมาให้ เมื่อถามว่านอกเหนือจากความช่วยเหลือภาคสิทธิมนุษยชนแล้ว พวกเขาพึ่งพาการช่วยเหลือเพิ่มเติมใด เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี คำตอบที่ได้คือ หลายคนแทบจะอยู่ไม่ได้หากไม่มีเงินที่ญาติส่งมาให้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างบอกว่า พวกเขาได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายบนโซเชียลมีเดีย อาทิ Facebook และ Messenger หากไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต มันก็จะเป็นเรื่องทำหายนามากกว่าจะทำให้ชีวิตในแต่ละวันดีขึ้นได้อย่างไร เจ้าหน้าที่ภาคมนุษยชนคนหนึ่งเผยอย่างตรงไปตรงมาว่า ‘เพราะข้อจำกัดของระบบและขาดเงินทุน เราจึงทำได้เพียงให้ความช่วยเหลือพื้นฐานและพยายามรักษาระบบที่เป็นอยู่ให้ไปต่อไปได้’ แต่เชื่อว่าผู้ร่วมการวิจัยของเราทุกคนมีเครือข่ายภายในแคมป์ที่จะช่วยแบ่งอาหารให้ หรือเครือข่ายนอกศูนย์ฯ ที่จะส่งเงินให้ได้ นั่นหมายถึงคนกลุ่มนี้ต้องหนีออกจากศูนย์ฯ และไปเป็นแรงงานผิดกฎหมาย – ประเด็นที่จะพูดถึงในบทที่ 6 ต่อไป

4.3 กลไกการประเมินและรายงาน: อุปสรรคการวัดความหิวและความช่วยเหลือ

ศูนย์ฯ ที่บ้านแม่หละและบ้านนุโพมีกล้องความคิดเห็นไว้ให้ผู้พักพิงเขียนความไม่พอใจให้คณะกรรมการผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยง (KRC) ทราบคณะกรรมการฯ จะอ่านข้อเรียกร้องแล้วส่งต่อไปยังองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาและหาทางแก้ไขต่อไป แต่ไม่มีคนใดเลยในกลุ่มตัวอย่างของเราที่รู้เรื่องนี้ ทั้งยังดูเหมือนว่าจะไม่มีความเชื่อมโยงใดเลยระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือกับการประเมินความหิว เจ้าหน้าที่มนุษยชนจากกลุ่มสตรีกลุ่มหนึ่งชี้แจงว่า จากการสำรวจ ผู้พักพิงได้บอกชัดเจนแล้วว่าหิวมาก และมีอาหารไม่พอ แต่เจ้าหน้าที่จากองค์กร TBC กล่าวว่าจากการศึกษาเชิงลึกทั่วทั้งแคมป์ ได้ผลว่าผู้พักพิงได้รับอาหารเพียงพอ

เราพิจารณาปัญหาสองประเด็นคือ การขาดการเชื่อมโยงขององค์กรต่าง ๆ กับวิธีการประเมิน และการรายงานปัญหาในศูนย์ฯ เช่นความหิวไทย เป็นต้น และปัญหาที่สองคือ มีการระบุลักษณะภาวะการอยู่รอดไว้อย่างไร ด้านชีวภาพนั้น ทฤษฎี state of exception and ‘bare life’ ของ Agamben (1998) กล่าวถึงการมีอยู่ทางชีวภาพพื้นฐานโดยปราศจากมิติทางสังคม การเมือง หรือมิติอื่นใด มักเชื่อมโยงกับความเปราะบางและการเบียดขับออกไป จุดสำคัญคือชีวการเมือง (biopolitics) และการเข้าใจว่าร่างกายเป็นวัตถุ (object) ที่ต้องจัดการและตรวจสอบให้แน่ใจให้อาหารเท่านั้น (Hill, 2022)

ขณะที่คอนเซ็ปต์ exception (ข้อยกเว้น) และ ‘bare life’ (ชีวิตที่เปลือยเปล่า) ของ Agamben เป็นคอนเซ็ปต์สำคัญในงานที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและวาทกรรมมนุษยธรรม เราขอเสนอความเข้าใจอันละเอียดอ่อนกว่าต่อการอยู่รอด ความคิดเห็นของเราจึงเป็นไปในแนวทางของ Fassin ที่ระบุว่า ‘การอยู่รอดคือการมีชีวิตอย่างเต็มเปี่ยม [...] มันเป็น “การรับรองอย่างไม่มีเงื่อนไข” ของคำว่าชีวิตและความพอใจของการมีชีวิต’ (Fassin, 2010: 83) ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญแต่ก็ถูกมองข้าม

สรุป บทนี้แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของความสัมพันธ์และกลยุทธ์ในการอยู่รอดของผู้ร่วมวิจัย จุดเด่นของความสัมพันธ์ไม่ใช่เรื่องเกินจริง เพราะทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งของการสนับสนุนและการอยู่รอดในภาวะทรัพยากรขาดแคลน นอกจากนี้ เราได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านการปันส่วนอาหารและผลกระทบของการลดเงินช่วยเหลือชุมชนผู้ลี้ภัยในอันที่จะดูแลตัวเอง การที่ TBC แบ่งครอบครัวออกเป็นกลุ่มตามความจำเป็นชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ การขาดการเชื่อมโยงระหว่างความหิวของผู้พักพิงและการประเมินความหิวขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับกลไกการประเมินและการรายงานภายในศูนย์ฯ

สุดท้ายนี้ เราไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า การอยู่รอดเป็นเพียงการมีอยู่ทางชีวภาพ และขอเสนอเจตนาความหมายที่แตกต่างออกไปว่าการอยู่รอดรวมถึงการรับรองชีวิตและการแสวงหาความสุขให้ชีวิต แม้จะเป็นในพื้นที่ยากลำบากของศูนย์พักพิงชั่วคราวก็ตาม มุมมองนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Fassin ที่ระบุว่า การอยู่รอดมิได้เป็นเพียงการอยู่อย่างมีชีวิตแต่โดยรวมเอาความพอใจในการมีชีวิตไว้ด้วย ซึ่งเน้นย้ำถึงการปรับตัวและฟื้นฟูหลังเผชิญวิกฤตการณ์ของคนลี้ภัยหนุ่มสาวในศูนย์พักพิง

5 การศึกษาคือเสาหลักของชีวิตที่ดี

การศึกษาและสิทธิการทำงานเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดของผู้ร่วมการวิจัย บทนี้เราจะพิจารณาบทบาทสำคัญของการศึกษาที่ได้รับการรับรองว่าเป็นหัวใจของความปกติ (normality) การฝึกทักษะ การเพิ่มโอกาสในการจ้างงาน และพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม จากปัจจัยทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการอพยพย้ายถิ่นของชนชาติกะเหรี่ยง การไร้ซึ่งรัฐ และความมุ่งมั่นที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขาเอาไว้ หมวดนี้จะอภิปรายประเด็นความท้าทายที่คนหนุ่มสาวในแคมป์เผชิญโดยไม่มีการศึกษาที่ได้รับการรับรอง

นอกจากนี้ เราจะพิจารณาโปรแกรมการศึกษาที่ชาวกะเหรี่ยงบริหารจัดการกันเอง เพื่อให้เป็นหนทางสู่ความพอเพียงของคนหนุ่มสาวในศูนย์ฯ เราจะเจาะลึกข้อดีและความท้าทายของโปรแกรมเหล่านี้ ตลอดจนการคัดเลือกผู้รับผลประโยชน์และปัญหาการสื่อสารกับหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือ

5.1 บริบททางประวัติศาสตร์ของการศึกษา

การศึกษาในศูนย์ฯ ตามแนวตะเข็บชายแดนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ มีความสำคัญอย่างมาก (Yeo et al., 2020) เพื่อที่จะเข้าใจบทบาทสำคัญของการศึกษาในบริบทนี้ เป็นการดีที่จะดูปัจจัยทางประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานและการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง เมื่อครั้งที่กะเหรี่ยงหนีภัยสงครามกลางเมืองข้ามชายแดนมายังฝั่งประเทศไทยนั้น พวกเขาแนะนำระบบการศึกษามาด้วย การศึกษานี้ไม่เพียงเป็นวิธีรับมือภาวะฉุกเฉินเท่านั้น แต่ยังเป็นความภาคภูมิใจและการอยู่รอดทางวัฒนธรรมของคนชาวกะเหรี่ยงที่ลี้ภัยด้วย (ibid.)

แม้ว่าผู้ร่วมการวิจัยที่บ้านแม่หละและบ้านนุโพจะเห็นความสำคัญของการศึกษา แต่พวกเขาก็ย้ำว่าพวกเขาจะไม่สามารถเติมเต็มฝันที่จะออกจากศูนย์ฯ ไป ‘หางานดี ๆ ทำ’ ได้ หากการศึกษานั้นไม่ได้รับการรับรอง การศึกษาที่ได้รับการรับรองนี้เป็นเรื่องในชีวิตประจำวันที่ถูกมองข้ามเพราะเข้าไม่ถึงถึง ในประเทศที่เรียกกันว่าประเทศ ‘พัฒนาแล้ว’ การศึกษาที่ได้รับการรับรองไม่มีใครเห็นค่า เพราะประชากรส่วนใหญ่ล้วนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างง่ายดายทำให้ดูเหมือนกันว่าการศึกษาที่ไหน ๆ ในโลกก็เป็นแบบนี้ นอกจากนี้ในสถานการณ์วิกฤตเช่นที่เกิดตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา นี้อင်္คกรความช่วยเหลือต่างล้วนให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือด้านอาหาร ที่พักพิง และการดูแลสุขภาพทางการแพทย์ เพราะเป็นความจำเป็นเร่งด่วน ตามที่เราได้ถกประเด็นนี้กันมาแล้วในบทก่อนหน้าว่าองค์กรมนุษยชนมักจะดำเนินการภายใต้ความจำกัดทางทรัพยากรจึงมุ่งให้ความช่วยเหลือสิ่งที่จะเห็นว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบได้รวดเร็วกว่าและเห็นได้ชัดเจน ในบริบทของบ้านแม่หละและบ้านนุโพ การศึกษาถือว่ามีความสำคัญรองลงไป โดยเฉพาะการศึกษาในระดับสูงที่ได้รับการรับรอง

Catharine Brun กล่าวเอาไว้ว่า ‘เวลาที่คนรู้สึกตัวเองติดกับใน ‘สถานการณ์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด’ [...] มันอาจทำให้ดูเหมือนว่าการทำงานเพื่อให้อะไรไปถึงเป้าหมายในอนาคตเป็นเรื่องที่ไร้ความหมาย เพราะอนาคตอยู่ไกลเกินไป’ (Brun, 2015: 24) แต่เธอก็ตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า แม้จะอยู่ภายใต้สภาวะการที่รุนแรงและขาดความแน่นอนเช่นนั้น ‘และไม่สามารถควบคุมอนาคตได้ คนมักจะหวังว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีอนาคตทางเลือกให้’ (ibid.) การศึกษาของเราเผยให้เห็นภาพว่าการศึกษาที่ได้รับการรับรองนั้นมีความสำคัญเพียงใดสำหรับหนุ่มสาวที่อยู่ในศูนย์ลี้ภัย ตามที่ James จากศูนย์ฯ แม่หละ บอกว่า ในแคมป์ไม่มีงาน ไม่มี โอกาสทางการศึกษาและมันส่งผลถึงสุขภาวะที่ดีและความคิดถึงอนาคตของเขา เขาบอกว่า ‘ไม่มีโอกาสพิเศษ’ ก็ไม่มีแรงจูงใจ ‘ถึงเรียนจบคุณไปเป็นครูรับเงินเดือนละ 1,500 บาทหรือไปเป็นรถปิคอัพได้เงินเดือนเท่ากัน’ แม้ว่า James อยากเรียนให้สูงขึ้น เขาก็รู้ว่าสถาบันอุดมศึกษาในแคมป์ไม่ได้รับการรับรอง และมีเพียงคนที่มีเส้นสายดีเท่านั้นที่จะมีโอกาสไปได้ โลกกว่านั้น รายงานที่ Burma Link เผยแพร่ในปี 2015 พูดถึงการศึกษาในระดับสูงไว้ว่า:

ขณะที่โอกาสแบบนี้มีให้กับนักเรียนไม่กี่คนในแต่ละปี คนหนุ่มสาวที่มีความสามารถหลายพันคนกลับถูกทิ้งไว้ไม่มีทางสานฝันเรียนต่อให้สูงขึ้น คนหนุ่มสาวมากมายมีความมุ่งมั่นที่จะช่วยคนของเขาและประเทศของเขา แต่เมื่อไม่มีที่ให้เรียนหนังสือ เขาก็จะจบลงที่เปิดร้านขายของหรือเป็นพยาบาลหรือครูในศูนย์ลี้ภัย (Burma Link, 2015)

แม้ไม่ใช่ผู้ร่วมการวิจัยทั้งหมดที่รู้สึกสิ้นหวังเช่นเดียวกับ James แต่ตั้งที่ได้กล่าวไปแล้วในบทก่อนหน้านี้ว่า เวลาที่อยู่ด้วยกัน Naw Htee และเพื่อนๆ จะคุย ‘เรื่องธรรมดาทั่วไป’ ไม่ว่าจะ เป็นความคิดฝันถึงอนาคตหรือการศึกษา เธอบอกว่านับตั้งแต่ที่ตัดสินใจที่จะเรียนและออกจากโรงเรียนมาเธออยากบอกเยาวชนกะเหรี่ยงที่บ้านนุโพทุกคนว่าอย่าทำแบบเธอ เพราะ (การไว้) การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบถึงความเป็นอยู่ของเธอ Naw Htee ยอมรับว่าการศึกษาเป็นประโยชน์ต่อการสร้างอนาคตที่ดีกว่าสำหรับตัวเธอและชุมชน

เช่นกัน นักวิชาการด้านการศึกษาในระดับสูงในบริบทการศึกษาระยะยาวระบุว่า การศึกษาระดับสูงสำหรับผู้ลี้ภัยแล้วเป็นประโยชน์ทั้งกับประเทศที่เข้าพำนักผู้ลี้ภัยและ/หรือประเทศที่สาม (Wright and Plasterer, 2010; Yeo et al., 2020) การศึกษาในศูนย์ผู้ลี้ภัยอื่น ๆ ก็ยังถึงความสำคัญของการศึกษาในการช่วยผู้ลี้ภัยและชุมชนให้รับมือกับชีวิตประจำวันขณะที่รออะไรบางอย่างไม่รู้จกจบสิ้น (Crea and McFarland, 2015) กระนั้น การศึกษาซึ่งคงไม่ใช่ความสำคัญอันดับแรกสำหรับผู้บริจาค และเนื่องจากประเทศไทยไม่ได้เป็นรัฐภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพของผู้ลี้ภัย ค.ศ.1951 จึงเป็นเรื่องยากที่จะเห็นผู้ลี้ภัยได้รับสิทธิและโอกาสมากขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นภายในหรือภายนอกศูนย์พักพิง ซึ่งรวมถึงสิทธิด้านการศึกษาในระดับสูงนอกศูนย์ฯ ด้วย Zeus ซึ่งว่า การศึกษาของเยาวชนที่ศูนย์ผู้ลี้ภัยในไทยภายใต้ ‘แผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน’ ได้รับการปรับปรุงน้อยมาก เมื่อการศึกษาของผู้ลี้ภัยเยาวชนไม่ได้รับการใส่ใจ โอกาสและเสรีภาพที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่จึงแทบจะไม่มี แสดงให้เห็นช่องว่างของการศึกษาในภาวะฉุกเฉินกับวิกฤตการณ์ที่กินเวลายืดเยื้อ (Zeus, 2011: 269)

ในการสนทนากลุ่ม (focus group) ครั้งหนึ่งที่บ้านนุโพ หัวข้อการสนทนาเป็นเรื่องการศึกษาและการย้ายถิ่นฐานไปอยู่ประเทศที่สาม Naw Wah พูดว่า ไม่มีทางเลือกให้เด็กได้เรียนต่อหลังจากเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 3 โรงเรียนสามแห่งที่บ้านนุโพต้องปิดตัวลงเพราะขาดเงินสนับสนุน หรือไม่ก็ย้ายไปตั้งโรงเรียนใหม่ที่เมียนมาหลังจากที่รัฐบาลสนับสนุนประชาธิปไตยชนะการเลือกตั้งในปี 2015 ประเด็นหลักที่ส่งผลกระทบใหญ่หลวงต่อความเป็นอยู่ของกลุ่มสนทนาคือ ค่าเรียนแพง ไม่มีคนบริจาคเงินช่วยเหลือ และมาตรการจำกัดเสรีภาพไม่ให้พ่อแม่ส่งลูกไปเข้าโรงเรียนนอกแคมป์ได้

5.2 ข้อดีและความท้าทายของอาชีวศึกษา

นอกเหนือจากการศึกษาในระบบแล้ว อาชีวศึกษา (VT) ก็เป็นอีกทางเลือกให้เยาวชนค้นหาทางที่จะพึ่งพาตัวเอง การศึกษาสายอาชีพเป็นความร่วมมือร่วมใจของคณะทำงานในแคมป์เป็นการใช้ความรู้ท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้ร่วมวิจัยบอกว่า VT เปิดโอกาสให้พวกเขาได้เรียนทักษะใหม่ ๆ ช่วยให้ ไม่เบื่อบ่อย ทั้งยังเป็นโอกาสในการสร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของและการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำกิจกรรมกับผู้อื่นส่งผลกระทบทางบวกกับสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ของผู้ร่วมวิจัย เพราะช่วยให้มองเห็นภาพและวางแผนให้กับอนาคตนอกศูนย์ฯ

ขณะเดียวกัน VT ก็นำมาซึ่งความท้าทายบางประการเช่นกัน มันเป็นเรื่องที่มาพร้อมกับเครือข่ายทางสังคมที่ทำให้ โอกาสในการได้รับเลือกให้ร่วมโครงการอบรมอาจจะไม่ยุติธรรมกับบางคน และมันยิ่งแย่ลงเมื่อพวกเขาสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพขององค์กรช่วยเหลือด้วยการใช้ช่องทางดิจิทัลเป็นหลักในการสื่อสาร

ภายใต้ระบบการศึกษาของกะเหรี่ยงนี้ โครงการอบรมวิชาชีพได้เงินทุนสนับสนุนจากองค์กรนานา ชาติ และชาวกะเหรี่ยงบริหารเงินทุนกันเอง แต่เป็นที่น่าประหลาดใจว่าเยาวชนจำนวนไม่น้อยไม่รู้อะไรเกี่ยวกับโครงการเลย จึงจำเป็นต้องปรับปรุงการสื่อสารที่มาจากองค์กรให้ความช่วยเหลือ

ปัญหาความไม่เท่าเทียมภายในศูนย์ผู้ลี้ภัยนี้ Agier (2011) เคยกล่าวถึงแล้วว่า พลวัตทางอำนาจที่สลับซับซ้อนและโครงสร้างทางสังคมภายในแคมป์เป็นบ่อเกิดของความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและทรัพยากร นักสิทธิมนุษยชนแสดงความหวังใยต่อกระบวนการคิดสรรหยังแสดงความเห็นด้วยว่าเจ้าหน้าที่ในศูนย์ฯ เอาเพื่อนหรือคนในครอบครัวเข้ามามากเกินไปทำให้ไม่มีความหลากหลาย และแม้ว่าโซเชียลมีเดียจะเป็นช่องทางสำหรับใช้ ในวงกว้างแต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ทุกคนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ เจ้า

หน้าที่ในศูนย์ฯ ยอมรับว่ามันเกิดขึ้นจริง เธอคนหน้าเดิมกลับมาร่วมโครงการอีกเรื่อย ๆ และไม่ค่อยเห็นคนใหม่ ๆ เลย และแม้ว่าเยาวชนบางคนจะแสดงความสนใจในโอกาสที่จะได้ฝึกอบรมนี้ แต่การเผยแพร่ข้อมูลก็ไม่กว้างขวางพอที่พวกเขาจะรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรม Saw Yo Tha จากบ้านแม่หละเป็นคนหนึ่ง que แสดงออกให้รู้ว่าสนใจแต่ก็ตกขบวนรถอยู่ดีนอากจากนี้

นอกจากนี้ การคัดเลือกคนเข้าร่วมการอบรมงานอาชีพก็มักจะก่อให้เกิดคำถามเรื่องความชอบธรรมเสมอ อันเนื่องมาจากปัจจัยด้านความสัมพันธ์ส่วนตัว เราจึงต้องการย้ำว่า การกระจายอำนาจและทรัพยากรที่ความไม่เสมอภาคก่อให้เกิดการจัดลำดับชั้นทางสังคมและการกีดกันบุคคลหรือกลุ่มคนในแคมป์ ทำให้ปัญหาความไม่เท่าเทียมที่มีอยู่เดิมเลวร้ายลงไปอีก และความเป็นอยู่ตลอดจนศักดิ์ศรีของคนหนุ่มสาวเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องประนีประนอมกันไป

6 สิทธิในการดำรงชีพ โอกาส และงาน

บทนี้จะพูดถึงความจริงอันโหดร้ายที่บีบให้ผู้ลี้ภัยในศูนย์ฯ หลายคนต้องออกไปเป็นแรงงานผิดกฎหมายนอกแคมป์ แม้จะเต็มไปด้วยความเสี่ยงและความไม่แน่นอนอันเนื่องมาจากสถานะการเป็นคนไร้สัญชาติ

6.1 ความปรารถนาจะเคลื่อนไหวได้อย่างเสรี

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ความช่วยเหลือผู้ประเด็นปัญหาที่กล่าวถึงในบทต่าง ๆ ก่อนหน้า และหลายปัญหาเกี่ยวโยงถึงเสรีภาพในการเคลื่อนไหว นักสิทธิมนุษยชนจาก องค์การนอกภาครัฐระหว่างประเทศ และ KRC บอกกับเราว่า ข้อความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เผยแพร่ออกไปยังรัฐบาลไทยนั้น ล้วนเป็นเรื่องความจำเป็นของเยาวชนด้านต่างการ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา โอกาสที่จะดำรงชีวิตด้วยการทำงานนอกแคมป์ และมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น รวมถึงสิทธิ ในการอยู่อาศัยและเข้าถึงเอกสารทางกฎหมาย แต่เนื่องด้วยความสลับซับซ้อนของนโยบายผู้ลี้ภัยการจะเห็นผลสำเร็จในประเด็นเหล่านี้จึงยังคงเป็นเรื่องท้าทายภายใต้รัฐบาลชุดปัจจุบัน ผู้ลี้ภัยที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ พักพิงตามแนวตะเข็บชายแดนถูกห้ามไม่ให้ทำงานนอกศูนย์ฯ ใครทำคือผิดกฎหมาย สถานการณ์เลวร้ายลงในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ดันให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ก่อให้เกิดการประท้วง ประชาชนป่วยด้วยโรคซึมเศร้าและทำร้ายตัวเอง (UNHCR, 2021)

รายงานประจำปี 2012 ของ Human Rights Watch ระบุว่า สืบเนื่องจากความไม่แน่นอนของกฎหมายไทยต่อเรื่องสถานภาพของผู้ลี้ภัย ประเทศไทยได้ปฏิบัติต่อ ‘ผู้ลี้ภัยชาวพม่าอย่างไม่เป็นธรรมด้วยการทิ้งให้อาศัยอยู่ในแคมป์ที่กั้นดงทางไกลนานหลายปี หรือใช้ชีวิตและทำงานนอกแคมป์โดยไม่ได้รับการคุ้มครองว่าจะไม่มีการจับและส่งตัวกลับพม่า’ (Frelick, 2012) การศึกษาของเราชี้ว่าในปี 2023 สถานการณ์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่อาจเห็นการเปลี่ยนแปลงได้กับรัฐบาลชุดใหม่กลุ่มตัวอย่างของเราต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าพวกเขาอยากพึ่งพาตัวเอง แต่สถานการณ์ภายในศูนย์ฯ และการขาดโอกาสทำให้พวกเขาทำตามที่ต้องการไม่ได้ หลายคนจึงไม่มีทางเลือกนอกจากออกจากแคมป์ไปเป็นแรงงานผิดกฎหมาย เพื่อไปเติมการปันส่วนอาหารให้เพียงพอ แต่ควรรู้ไว้ด้วยว่าในจังหวัดตากนั้น การออกจากศูนย์ฯ สามารถทำได้หากได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีใครมีเงิน 200 บาทเพื่อจ่ายบัตรผ่านอายุ 3 วัน จึงต้องหาทางเลือกอื่นเพื่อออกมานอกศูนย์ฯ

Saw Yo Tha จากบ้านแม่หละเป็นตัวอย่างหนึ่ง บรรยายให้เห็นภาพความตึงเครียดระหว่างวามปกติธรรมดาของการพบเจอเพื่อนและพูดคุยกันเกี่ยวกับปัจจุบันและความใฝ่ฝันในอนาคต แล้วเทียบเคียงภาพนี้ให้เห็นชัด ๆ กับหน้าที่การงานและปัญหาทางการเงินเมื่อไปใช้ชีวิตอยู่นอกศูนย์ฯ:

เวลาเจอเพื่อน เรามักจะคุยกันเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น เรียนหนังสือเป็นเป็นอย่างไรบ้าง บังครั่งก็คุยเรื่องงาน เราคุยกันว่าไม่มีงานเงินดีในศูนย์ฯ แม้จะทำในโรงพยาบาลหรือโรงเรียนก็ตามที่ เราจึงไม่สามารถดูแลตัวเองและดูแลครอบครัวเราได้มากนัก เวลาคุยกันเราจะแลกเปลี่ยนความรู้สึกของเราและหาวิธีทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น

K. King จากบ้านแม่หละเปรียบเทียบการอยู่ดีมีสุขว่าเป็นสิทธิในโอกาสที่จะทำงานนั่นเอง เขารู้สึกหงุดหงิดกับเวลาว่างมากมายที่ตัวเองมี: ‘เราจะทำอะไรได้ ในแคมป์ไม่มีงานเลย ตื่นขึ้นมาเราก็ตระเวนไปรอบ ๆ จวนวันหมด’ เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เขาบอกว่าตัวเองไม่ได้ทำอะไรเลยจากผู้ให้ความช่วยเหลือ Dunn ให้ข้อสังเกตว่าผู้ลี้ภัยมอง ‘ความเปลี่ยว’ หรือ ‘ความไม่มีอะไรเลย’ อย่างไร เธอบอกว่า ‘ความเปลี่ยวว่างไม่เพียงหมายถึงวัตถุเท่านั้น แต่หมายถึงเวลาด้วย มันคือความกลัวของเวลาที่ไม่ได้ทำอะไรเลย นอกจากรอคอย’ (Dunn, 2014: 294) แม้จะเห็นว่าทุกคนมีกิจวัตรประจำวันแต่การลี้ภัยที่กินเวลายาวนานนับสี่ทศวรรษนี้ทำให้พวกเขาเฝ้ารอและติดบ่วง

K King ยกตัวอย่างให้เห็นว่าใช้กลยุทธ์ เครือข่าย ทรัพยากร หรืออะไรก็ตามที่คนใช้เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี เขาอาศัยเครือข่ายภายในแคมป์เพื่อทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ หากมีใครต้องการให้ทำ หรือ ‘หลบออกไปอย่างผิดกฎหมาย’ และ ‘ลักลอบทำงาน’ ภาวะที่ไม่มีงานให้ทำในแคมป์และความกดดันที่ต้องแอบออกมาแบบผิดกฎหมายทำให้ความเป็นอยู่ของ K King มีหลายระดับ เขาบอกว่าเวลาออกไป ‘ก็หนักใจ ผมไม่อยากทิ้งครอบครัว แต่เพราะความยากลำบากทั้งหลายผมต้องออกไปหางานทำข้างนอก หากไม่ทิ้งครอบครัวไปก็ไม่มียากิน เราไม่มีเงิน’

6.2 ความพยายามที่สร้างสรรค์และการอยู่ได้ด้วยตัวเอง

ท่ามกลางความท้าทายรอบด้านภายในศูนย์ฯ เช่นที่แม่หละ มีตลาดในร่ม ตลาดสด ร้านอาหาร เบเกอรี่ ร้านตัดผม บริการมอเตอร์ไซค์ แท็กซี่รับ-ส่งร้านซ่อมข้าวของเครื่องใช้ ในบ้าน นอกจากนี้ Hill (2021) พบว่ามีเยาวชนสร้างสรรค์บางคนผลิตผลงานดนตรีที่หนึ่งในสามห้องอัดเสียง และได้เงินจากแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียอย่าง YouTube ด้วย Hill (2021) ระบุว่า YouTube ทำให้คนหนุ่มสาวหาเงินได้และเปิดพื้นที่ของตัวเองขึ้นมาให้เยาวชนกะเหรี่ยงได้แสดงออก (Hill, 2021: 6)

ส่วนหญิงสาวที่บ้านนุโพนั้น การทอผ้าไม่เพียงเป็นกิจกรรมยามว่างที่ทุกคนได้มาพบปะกัน (ดูบทที่ 3) แต่เป็นกิจกรรมสร้างเงินให้พวกเธอด้วย Naw Toh Poe บอกว่ามันดีตรงที่สะดวกเพราะสามารถนั่งทำที่บ้านได้ และทำให้พึ่งพาตัวเองได้: ‘หากอยากทำอะไรทำเอง’ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยครอบครัวเธอด้วย หญิงสาวคนอื่น ๆ จากบ้านนุโพก็รู้สึกเช่นเดียวกันว่าสามารถใช้ทักษะที่มีอยู่ช่วยเติมเต็มการป็นส่วนอาหารได้ Ber Htoo บอกว่าเธอขายผ้าทอทั้งในไทยและในต่างประเทศ: ‘หนูทอผ้าที่บ้านกะเหรี่ยง บางครั้งก็มีคนจากประเทศที่สามสั่งของมา บางครั้งพวกเขาก็มาสั่งด้วยตัวเองถึงที่เลย’ ผ้าทอที่ขายได้ช่วยเสริมรายได้จากการเป็นครู แต่ก็ใช้ทุกคนที่บอกว่าการทอผ้าทำเงินให้เพียงพอสำหรับการอยู่รอด Naw Gay Gay บอกว่าเธออยากทอผ้าเป็นอาชีพ แต่เงินที่ได้จากการทอผ้าขาย ‘ไม่พอกิน’ เธอบอกว่าหากได้รับความช่วยเหลือในการสร้างธุรกิจขึ้นมา ชีวิตของเธอก็จะดีขึ้นมาก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 5 ว่าที่แม่หละและนุโพมี โปรแกรมวิชาชีพ (VT) การฝึกอบรมมีทั้งเย็บผ้า อบขนม งานช่าง และตัดผม แม้การทอผ้าไม่ได้รวมอยู่ในโปรแกรม VT แต่สาว ๆ ก็รวมตัวทำกันเอง องค์กรสตรีกะเหรี่ยง (KWO) ระบุว่า:

เมื่อก่อนเราเคยจัดอบรมให้ผู้หญิงในศูนย์ฯ แต่เงินทุนถูกระงับไป ตอนนั้นสำนักงานกลางมีแต่ใหม่ให้ และจ่ายให้สำหรับผ้าทอมือแล้วไปหาตลาดขายงานต่อ

เรายืนยันว่าเป้าหมายของ KWO สอดคล้องกับความต้องการของหญิงสาวบ้านนุโพ อย่างไรก็ตาม องค์กรไม่สามารถขับเคลื่อนเป้าหมายของกลุ่มไปให้ถึงระดับที่สนับสนุนสตรีทุกคนได้เนื่องจากข้อจำกัดทางการเงิน กลุ่มจึงต้องใช้วิธีปรับเปลี่ยนมาช่วย เช่น ขายไหม และหาตลาดให้สตรี ซึ่งช่วยให้พวกเธอสามารถทำงานหาเงินด้วยตัวเองได้ กระนั้น วิธีนี้ยังไม่สามารถตอบสนองทุกคนได้

ผู้ร่วมวิจัยบางคนที่ไม่สามารถสร้างธุรกิจของตัวเองได้ ทำงานให้กับกลุ่มองค์กรไม่แสวงหารายได้ (NGO) ในแคมป์ Kho Gyi Paw คือตัวอย่างนั้น เธอพอใจแม้ยังต้องดิ้นรนกับการป็นส่วนอาหารและทรัพยากรในแต่ละวัน เพราะเธอทำสิ่งที่มีประโยชน์ให้กับชุมชน แตกต่างจาก Saw Yaw จากบ้านนุโพเช่นกัน เริ่มแรก Saw Yaw ทำงานกับ NGO ตอนเข้าร่วมโครงการบำบัดอาการยาเสพติด ซึ่งช่วยให้เขาดีขึ้นมาก แต่ที่สุดก็ไม่แน่ใจในผลประโยชน์ที่ได้รับในระยะยาว เขาบอกว่า คนที่ทำงานนอกแคมป์มีโอกาสดีกว่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า

6.3 จากการอบรมสู่การดำรงชีวิต

Naw Tha Dun Mu จากบ้านนุโพพูดให้เราฟังถึงความปรารถนาที่จำทำงานเพื่อตัวเอง เธอสร้างธุรกิจของตัวเองโดยใช้ทักษะเย็บผ้าและความหลงใหลในการปักดอกไม้บนเสื้อกะเหรี่ยง เมื่อถามว่าเธอได้รับความช่วยเหลือหรือไม่ เธอบอกว่าไปร่วมการอบรมการเย็บปักถักร้อย

ซึ่งเป็นประโยชน์มากในตอนนั้น แต่ปัจจุบัน ความช่วยเหลือที่มีให้กับโครงการอบรมลด และการอบรมเย็บผ้าและทำอาหารก็ไม่มีในโครงการอบรมอีกต่อไป หรือไม่ก็เป็นเพราะไม่มีใครบอกอะไรให้เธอทราบ นอกจากนี้ เธอเอ่ยถึงความไม่เชื่อมโยงกันของการอบรมกับการดำเนินการ:

ฉันคิดว่าการอบรมเป็นประโยชน์มาก เราสามารถใช้สิ่งที่ไปอบรมมาได้ในอนาคตเพื่อการดำรงชีวิต และยังเป็นวิธีที่ดีที่จะทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว แต่ปัญหาคือฉันไม่มีจักร

ผู้ร่วมวิจัยคนอื่นที่เข้าร่วมโปรแกรมอบรมพูดถึงความขาดตอนนี้เช่นกันว่าไม่มีอุปกรณ์ที่จะนำเอาสิ่งที่เรียนมามาหาเงินได้ จึงก่อให้เกิดคำถามว่าการอบรมวิชาชีพจะมีประโยชน์กว่านี้หรือไม่ หากมีการตลาดให้ด้วยหรือเชื่อมพวกเขาเข้ากับตลาดท้องถิ่น

ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนบอกไว้อย่างชัดเจนว่า โครงการอบรมของพวกเขามีการจัดสรรเงินทุนไว้เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมบรรลุเป้าหมายสูงสุดของตัวเองในการสร้างธุรกิจได้ ส่วนการใช้เงินคืนเป็นการพิจารณาเป็นกรณีไป และในช่วงที่โรคโควิด-19 ระบาดก็มีการระงับการจ่ายเงินคืนไว้ชั่วคราวด้วย กรณีของ Naw Tha Dun Mu นั้นแสดงให้เห็นความท้าทายที่ผู้รับการอบรมต้องเผชิญหลังจากที่การอบรมสิ้นสุดลงแล้วแต่พวกเขาไม่สามารถทำงานหาเงินได้ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการขาดข้อมูลและขาดการสื่อสารระหว่างผู้รับการอบรมและผู้ให้ความช่วยเหลือเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อเริ่มธุรกิจที่พวกเขาจะพึ่งพาตัวเองได้

6.4 หวังเห็นการเปลี่ยนแปลง

ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยชนคนหนึ่งกล่าวถึงความใฝ่ฝันของผู้ลี้ภัยที่จะออกจากแคมป์และไปทำงานว่า องค์กรของเขาพยายามหาทางออกในเรื่องนี้ และแม้มันเป็นเรื่องยากที่จะรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต: ‘มีการดำเนินการหลายอย่างในเรื่องของโอกาส เช่น การตั้งถิ่นฐานใหม่ แต่สถานะการลงทะเบียนที่ระบุว่า ‘ไม่ได้ลงทะเบียน/ไม่ได้รับการยืนยัน’ ยังคงเป็นความท้าทายที่ต้องหาทางออกอยู่’ ผู้ช่วยเหลือบอกว่า:

ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยชนคนหนึ่งกล่าวถึงความใฝ่ฝันของผู้ลี้ภัยที่จะออกจากแคมป์และไปทำงานว่า องค์กรของเขาพยายามหาทางออกในเรื่องนี้ และแม้มันเป็นเรื่องยากที่จะรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต: ‘มีการดำเนินการหลายอย่างในเรื่องของโอกาส เช่น การตั้งถิ่นฐานใหม่ แต่สถานะการลงทะเบียนที่ระบุว่า ‘ไม่ได้ลงทะเบียน/ไม่ได้รับการยืนยัน’ ยังคงเป็นความท้าทายที่ต้องหาทางออกอยู่’ ผู้ช่วยเหลือบอกว่า:

นอกจากนี้ ยังมีความพยายามที่จะผลักดันให้เยาวชนกะเหรี่ยงได้รับบัตรประจำตัวประชาชนของไทยเพื่อโอกาสทางการศึกษาและการทำงาน แต่ยังคงมีความท้าทายในเรื่องนี้

ในวันที่ 2 มิถุนายน 2023 สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์มีถ้อยแถลงออกมาว่า: ‘สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) องค์กรทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) และรัฐบาลไทยได้ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย’ ข่าวประชาสัมพันธ์ระบุว่า:

รัฐบาลไทยได้เข้าร่วมการรณรงค์ #IBelong ของ UNHCR เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติภายในปี 2567 และให้คำมั่นสัญญาที่จะลดและแก้ปัญหาสถานะทางกฎหมายสำหรับบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติรวมถึงเด็ก เพื่อให้พวกเขาได้เข้าถึงการศึกษาและสวัสดิการทางสังคมและการคุ้มครองเด็ก และระบุว่าเด็กที่เกิดในประเทศไทยสามารถจดทะเบียนเกิด มีใบแจ้งเกิด เข้าเรียนในโรงเรียน และรับสวัสดิการทางสุขภาพ แม้จะไม่มีสถานภาพทางกฎหมายหรือไม่มีหลักฐานใด ๆ ก็ตาม (NNT, 2023).

สถานการณ์คนลี้ภัยที่ศูนย์ฯ บ้านนุโพและแม่หละ ยังคงเป็นเรื่องท้าทายแม้ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยชนจะมีความพยายามแก้ไขปัญหากก็ตาม กฎหมายไทยว่าด้วยสถานะผู้ลี้ภัยทำให้ผู้ลี้ภัยตัดสินใจเลือกยกว่าจะอดทนรอให้ศูนย์ฯ ช่วย หรือจะหนีออกมาทำงานทำนอก

ศูนย์ฯ ซึ่งเป็นเรื่องเสี่ยงการโดนจับและส่งตัวกลับประเทศ การขาดไร้ซึ่งโอกาสและทรัพยากรในศูนย์ฯ ทำให้ผู้พักพิงเลือกทางที่สองเพื่อดูแลตัวเอง และหลายครั้งต้องจบลงที่การทำงานอย่างผิดกฎหมายและตกเป็นเป้าของการถูกขูดรีดแรงงาน ความต้องการที่จะพึ่งพาตัวเองและมีชีวิตมากกว่าเพียงเพื่ออยู่รอดเป็นสิ่งที่เห็นได้ในกลุ่มผู้ร่วมการวิจัย แต่พวกเขาต้องเผชิญกับอุปสรรคและความไม่แน่นอนต่างๆ มากมาย แม้จะมีการริเริ่มบางอย่างเกิดขึ้นในแคมป์ แต่ช่องว่างในเรื่องการสื่อสารยังมีประสิทธิภาพ ทรัพยากร และการลงมือปฏิบัติ ยังคงเป็นปัญหาอยู่ เราจะพูดคุยกันต่อในบทที่ 7 โดยมุ่งเน้นไปที่รัฐประหารในประเทศไทยเมียนมา ในปี 2021 ตลอดจนความหวังและความทะเยอทะยานถึงอนาคตของเยาวชน

7 กลับไม่ได้ไปไม่ถึง: การติดบ่วงและความปรารถนาจะหลุดจากบ่วง

ในบทนี้เราจะดูความปรารถนาที่จะมีอนาคตนอกศูนย์ฯ เราจะศึกษาภาวะ ‘ติดบ่วง’ และการที่เยาวชนบอกว่าพวกเขาเป็นคนที่ถูกขังไว้ในกรง และจะถกความท้าทายที่เยาวชนต้องเผชิญในหลายแง่มุม และพวกเขาเห็นตัวเองอย่างไรในแดนสนธยา (liminal space) ที่โอกาสในการมีส่วนร่วมกับท้องถิ่นมีจำกัด และหนทางกลับเมียนมาที่ไม่ง่าย เรื่องราวจากปากของกลุ่มตัวอย่างที่แฝงไว้ด้วยความตึงเครียดระหว่างความฝันที่มีชีวิตที่ดีกว่า ‘บนโลกใบนี้’ และความจริงอันโหดร้ายของการย้ายถิ่นฐานอันยาวนาน

7.1 อดีตและปัจจุบัน: ความชอกช้ำจากรุ่นสู่รุ่นและความไม่แน่นอนใหม่ ๆ

แม้จะเกิดในศูนย์พักพิงชั่วคราวหรืออพยพมาไทยแต่ยังเลิกงานจำภาพชีวิตตัวเองในเมียนมาไม่ออกแล้ว แต่กลุ่มตัวอย่างที่ศูนย์แม่หละและมูลนิธิยังคงรู้สึกถึงสายสัมพันธ์ทางใจกับหมู่บ้านและพื้นที่ ๆ พวกเขาเรียกว่าบ้าน แม่หลายคนจะไม่เคยอาศัยในรัฐกะเหรี่ยงมาก่อนในชีวิต เรื่องเล่าของการต่อสู้และความหวาดกลัวกองทัพพม่าก็ฝังลึกในชีวิตพวกเขาผ่านเรื่องที่เล่าต่อ ๆ กันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เรื่องราวเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของพวกเขา ก่อเกิดเป็นความชอกช้ำในใจร่วมกัน (Hill, 2022)

ไม่ต่างจากงานวิจัยเรื่องผู้ลี้ภัยบรูไนดี ในประเทศแทนซาเนีย ของ Malkki's (1995) ความหนักหน่วงของความชอกช้ำร่วมกันของรุ่นเป็นสิ่งที่รู้สึกได้จากเรื่องเล่าของกลุ่มตัวอย่าง มันเป็นเรื่องที่ส่งผลถึงสุขภาวะและมีอิทธิพลต่อความมุ่งมั่นปรารถนาอนาคตของพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความฝันที่จะได้ออกจากแคมป์และกลับเมียนมา บ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา สถานภาพผู้พลัดถิ่น เรื่องราวความขัดแย้งที่เล่าต่อ ๆ กันมา และความปรารถนาที่มีชีวิตที่มากกว่าเพียงการอยู่รอด เกี้ยวร้อยกันอย่างลึกซึ้งและสะท้อนให้เห็นผลกระทบที่มีต่ออารมณ์และจิตใจของผู้ลี้ภัย

เมื่อเอ่ยถึงเรื่องนี้ อาจน่าตกใจที่ตอนแรกผู้ร่วมการศึกษของเราส่วนใหญ่บอกว่ารัฐประหารยึดอำนาจ ‘ไม่ส่งผลกระทบต่อศูนย์ฯ’ แต่หลังจากนั้นการพูดคุยได้เปลี่ยนเป็นความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นในรัฐกะเหรี่ยงส่งผลกระทบต่อภาวะทางอารมณ์ของพวกเขาอย่างไร Saw Yaw จากมูลนิธิบอกว่า:

ผมคิดว่ารัฐประหารยึดอำนาจส่งผลกระทบต่อจิตใจของผมมากกว่าอะไรทั้งหมด ผมกลัว กลัวมากกว่าจะต้องกลับไป มีคนทุกขุยก้ากล่าบบากมาก ผมรู้สึกเสียใจแทนพวกเขา ใจผมเต็มไปด้วยความคิดเหล่านี้

ขณะที่ผู้พักพิงไม่ได้รับอนุญาตให้ออกจากศูนย์ฯ เพื่อข้ามชายแดนกลับไป ก็ยังมีคนเสี่ยงชีวิตทำแบบนั้นเพียงเพื่อให้ได้กลับไปหาครอบครัว ความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นยิ่งทำให้ระยะทางของคนที่พักพิงก็ยืดห่างไกลออกไป ทำให้การที่จะกลับมาเจอกันและติดต่อกันเป็นเรื่องยาก

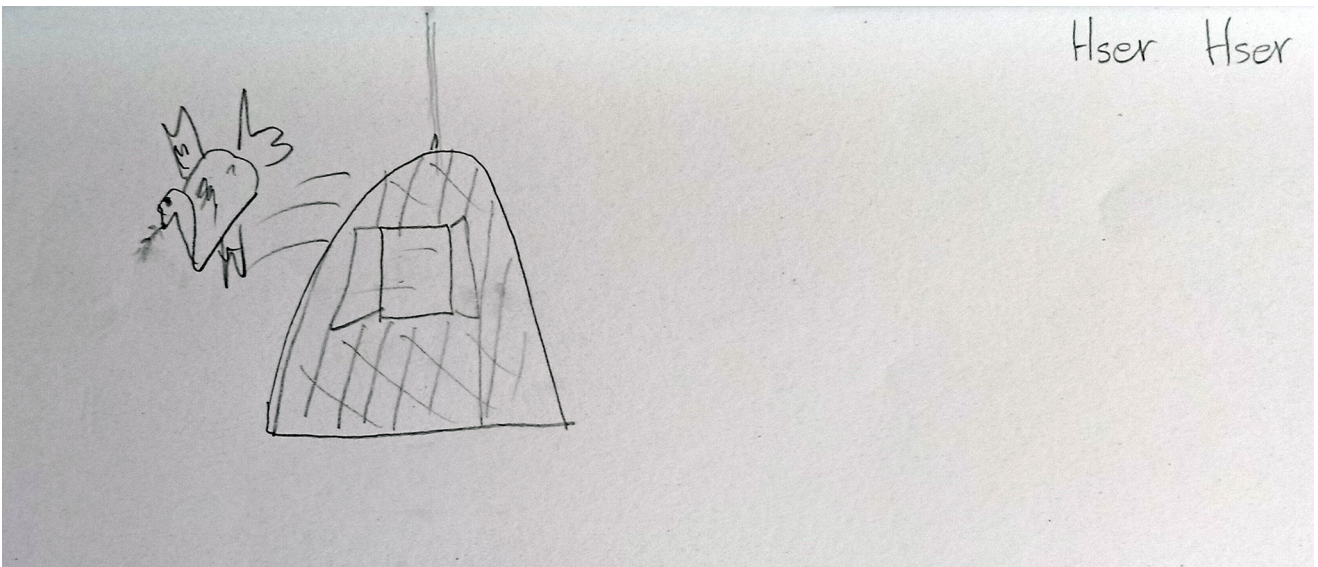
ในช่วงแรก เราคุยกันเรื่องคนหนุ่มสาวที่แม่หละและมูลนิธิใช้เครือข่ายดิจิทัลในการติดตามข้อมูลข่าวสารของเมียนมาอย่างไร ขณะที่ดิจิทัลมีเดียทำให้คนรู้สึกใกล้ชิดกันมันก็ทำร้ายสุขภาวะทางใจด้วย ตัวอย่างเช่น เห็นภาพหมู่บ้านโดนเผาใน Facebook ทำให้ Naw Orchid หวาดกลัว เขากลัวว่าบ้านแม่หละจะถูกโจมตี การเห็นภาพเหตุการณ์ตึงเครียดแบบนี้โซเชียลมีเดียทำให้เกิดความวิตก ส่วน Naw Tha Dun Mu สื่อถึงความรู้สึกติดกับอยู่ในแคมป์ เพราะภาพความขัดแย้งยิ่งทำให้เขารู้สึกว่าจะกลับบ้านไปสร้างชีวิตขึ้นมาใหม่ไม่ได้

7.2 นกในกรง

Hser Hser พูดถึงการอยู่ในศูนย์ฯ มานาน 24 ปีว่า: ‘ไม่ว่าฉันจะอยู่ที่นี้หรือที่ศูนย์ฯ ไหน ๆ มันก็ล้วนแต่มีสิ่งที่ทำให้รู้สึกสุขและเศร้า เหมือนกัน’ เธอบอกว่าอาศัยอยู่ในศูนย์ฯ ทำให้รู้สึกปลอดภัย (จากการโจมตีของกองทัพพม่า) แต่เธอก็ต้องแลกมันมาด้วยอิสรภาพในการเคลื่อนไหว เธอไม่สามารถออกไปนอกศูนย์ฯได้ ความรู้สึกปลอดภัยแต่ไม่มีอิสระที่ปนเปกันนี้สามารถรู้สึกได้จากการสัมภาษณ์ในทั้งสองแคมป์ Hser Hser แสดงให้เห็นความรู้สึกสับสนนี้ในที่เธอวาด (รูปที่ 7) เธอใช้นกและกรงเปรียบเทียบให้เห็นการถูกกักขังและต้องพึ่งพาผู้อื่น:

นี่เป็นนกที่ถูกขังในกรง นกรู้สึกไม่มีความสุขต้องใช้ชีวิตอยู่ในกรง มันถูกมัดและขังไว้ในกรง ไปหาอาหารไม่ได้และไม่มีใครมาปล่อยมัน ต้องมีคนเอาข้าวมาให้และมันไม่อิ่ม มันต้องอยู่ในกรงไม่ว่าจะได้อาหารหรือไม่ก็ตาม มันไม่มีความสุขที่จะอยู่ที่นี้อีกต่อไป เพียงมีคนมาปลดปล่อยมันเท่านั้นมันก็จะเสรีแล้ว ฉันอยากจะทำให้รูปนี้เป็นตัวอย่าง เราอาศัยอยู่ที่นี้ ออกไปข้างนอกไม่ได้ เราอยากถูกปลดปล่อย

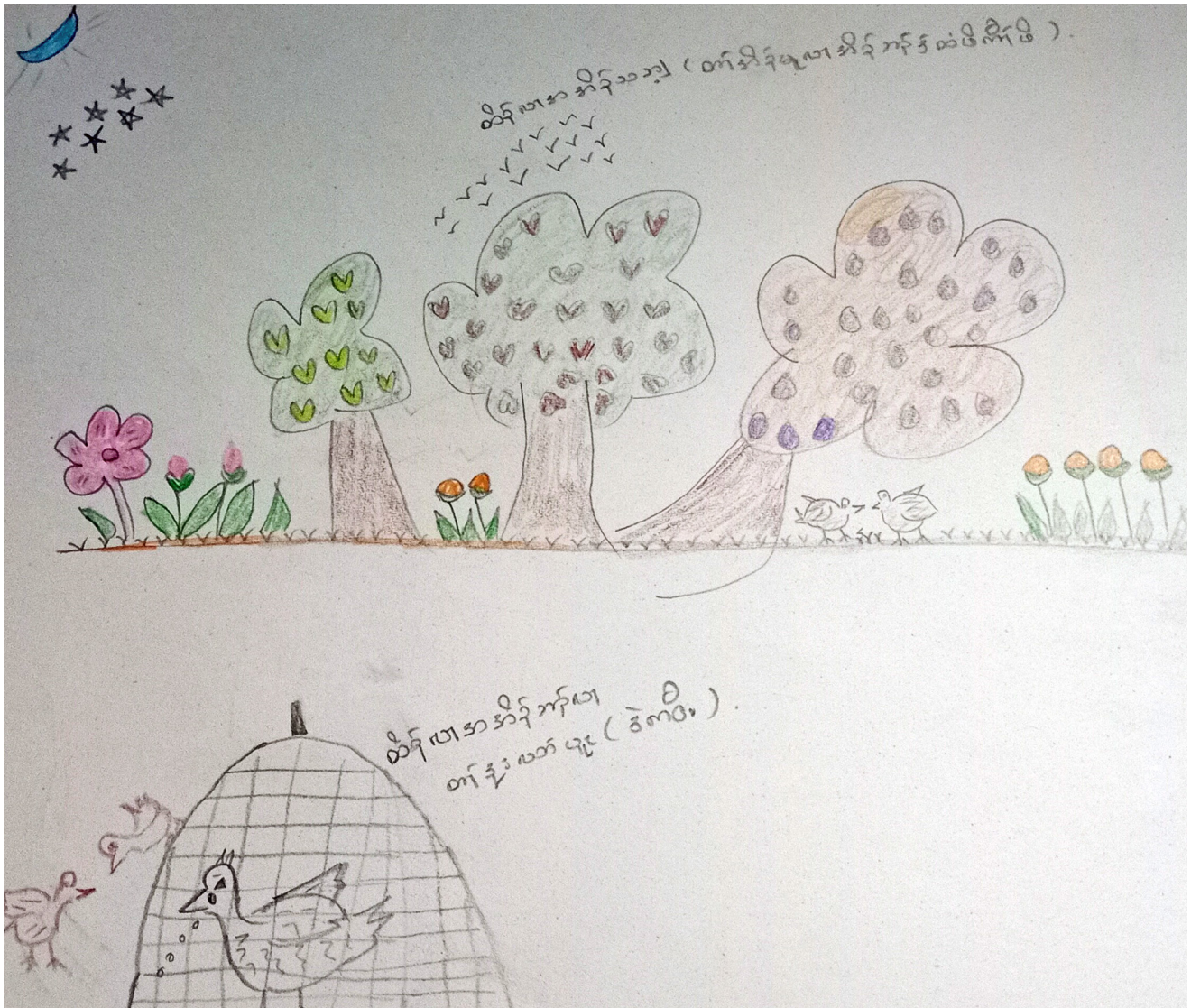
รูปที่ 7 ภาพวาดโดย Hser Hser ศูนย์ฯ บ้านแม่หละ

ตัวอย่างนกถูกขังไว้ในกรงของ Hser Hser ทำให้เห็นว่าเขาจะคิดอย่างไรกับสุขภาพและการมีชีวิตที่มากกว่าเพียงอยู่รอด ทำให้เห็นภาพเปรียบเทียบที่ชัดเจนของความปรารถนาที่จะปกครองตนเองและเสรีภาพ กับการติดกับ ไปไหนไม่ได้และต้องพึ่งพาผู้อื่น เช่นเดียวกับที่นกฝันว่าจะมีคนมาปล่อยออกจากกรง คนหนุ่มสาวเหล่านี้ Hser Hser โหยหาโอกาสที่จะมีอิสระและใช้ชีวิตที่เธอเป็นผู้เลือก ความไม่พอใจของนกที่ต้องรอคนเอาข้าวมาให้ก็เช่นเดียวกับความปรารถนาของ Hser Hser ในอันที่จะดูแลตัวเอง ที่สำคัญมันบอกถึงเสียงเรียกร้องจากข้างในเพื่อสร้างพลังให้ตัวเอง สามารถเลือกและตัดสินใจให้ตัวเอง และการแสวงหาสิทธิ คือความหมายของสุขภาพและการมีชีวิตที่มากกว่าการอยู่รอด Naw Toh Poe วาดรูปแบบเดียวกัน (ภาพที่ 8) เธอพูดถึงรูปวาดของตัวเองว่า:

นี่คือนกน้อยในกรง มันบอกถึงชีวิตของฉันในศูนย์ฯทุกปี ไม่มีประตู ฉันออกไปข้างนอกไม่ได้หากไม่มีคนมาปล่อยออกไป ฉันกินไม่ได้ หากไม่มีคนป้อน มันจะตายอย่างเฉยๆ นกสองตัวนี้เห็นนกตัวนั้นอยู่ในกรง มันอยากให้เห็นในกรงมีอิสระเหมือนมัน แต่นกในกรงไม่สามารถออกไปได้ มันเลยร้องไห้ นั่นคือชีวิตของฉันในศูนย์ฯ

รูปที่ 8 ภาพวาดโดย Naw Toh Poe แคมป์บ้านนุโพ

รูปวาดและคำบรรยายให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความคิดของ Naw Toh Poe เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของเธอ การที่กรงไม่มีประตูดูหมายถึงการขาดอิสรภาพในการเคลื่อนไหว ซึ่งให้เห็นการเคลื่อนไหวอันจำกัดของกลุ่มตัวอย่างทุกคน การต้องพึ่งพาคนอื่นสำหรับความจำเป็นพื้นฐาน สื่อออกมาทางรูปที่กินไม่ได้หากไม่มีคนป้อน ซึ่งชี้ให้เห็นความยากลำบากในการมีชีวิตรอดที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกและการป้อน ส่วน ท้ายที่สุด Naw Toh Poe ให้ความสนใจกับกรงให้ซึ่งสะท้อนอารมณ์ที่อัดอั้นและความเครียดที่ต้องเป็นผู้พลัดถิ่น อยู่ในพื้นที่ ๆ กำหนด และต้องพึ่งพาคนอื่น

การเปรียบเทียบโดยใช้นกในกรงไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับการที่ชาวกะเหรี่ยงพูดถึงตัวเอง ในปี 2010 Al Fuentes ศึกษาผลกระทบของสงครามที่ดำเนินอยู่และการพลัดถิ่นของผู้ลี้ภัย ผู้ร่วมการวิจัยหลายคนของเขาบอกว่าพวกเขาเป็นเหมือนนกที่อยู่ในกรง Al Fuentes พูดเอาไว้ว่า

วิธีที่การอุปลักษณ์ (Metaphor) สร้างและสื่อความหมาย – เป็นอุปลักษณ์ที่มีชีวิต เกิดขึ้นในบริบทจำเพาะ กับเวลาและพื้นที่ บอกให้รู้ถึงความต้องการ ความมุ่งมั่นปรารถนา และความคิดเห็น (Fuentes, 2010: 20)

อุปนิสัยของนักในกรงสื่อสารให้รู้ตรง ๆ ถึงประสบการณ์ของเยาวชนในศูนย์ลี้ภัยและภาพที่พวกเขามองเห็นตัวเอง Fuertes สรุปว่าอุปนิสัยนี้เป็นกุญแจในการนิยามและจัดการประสบการณ์และความเข้าใจความเป็นจริงทางการเมือง (political reality): ‘ความคิดรวบยอดทางการเมืองอย่างเช่น รัฐ พลัดถิ่นและผู้ลี้ภัย ทำให้เกิดความจริงที่จับต้องได้ โดยใช้อุปนิสัยของนักในกรง’ (Fuertes, 2010: 23)

7.3 ทางออกที่แสนแคบ: อนาคตนอกศูนย์พักพิง

ความมุ่งมาดปรารถนาและลำดับความสำคัญของคนหนุ่มสาวในศูนย์ฯ แม่หละและนูโอะสะท้อนให้เห็นความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะมองภาพอนาคตนอกเขตศูนย์ฯ และต้องการความทันสมัย ดังที่เห็นในรูปวาดหลายรูป ยกตัวอย่าง Naw Aye Aye บรรยายภาพอนาคตของเธอ (รูปที่ 9):

ฉันอยากอยู่ในบ้านที่มีสนาม ทุกคนล้วนอยากอยู่ในบ้านสวย ๆ ฉันอยากมีรถยนต์ด้วยเพราะมันเป็นวิธีการเดินทางสมัยนี้ในบ้านจะมีสวนด้วย มีสนามเด็กเล่นให้ลูก ๆ ของฉันด้วย ที่สนามมีสระด้วย แล้วฉันจะมีแปลงปลูกผักเล็ก ๆ หลังบ้าน ฉันอยากเลี้ยงไก่เลี้ยงหมูด้วย ฉันอยากอยู่ในบ้านที่มีสนามใหญ่ ๆ บ้านฉันต้องอยู่ใกล้โรงพยาบาลกับตลาด

รูปที่ 9 รูปวาดโดย Naw Aye Aye ศูนย์พักพิงชั่วคราวแม่หละ

สำหรับ Naw Aye Aye แล้ว ความปรารถนาที่จะอาศัยอยู่ในบ้านสวย ๆ สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการมีที่อยู่อาศัยที่สบายและมั่นคง ความต้องการอยากมีรถยนต์ให้รู้ถึงความจำเป็นในการเคลื่อนไหวและอิสรภาพ และอยู่ใกล้โรงพยาบาลและตลาดคือเธอเห็นว่าการเข้าถึงบริการเป็นสิ่งจำเป็น

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนให้ความสำคัญกับภาพในอนาคตน้อยมาก อันเนื่องมาจากบริบทของตัวชี้วัดทางการเมืองที่องค์กรความช่วยเหลือในเมืองไทยต้องทำงาน เมื่อพูดถึงความช่วยเหลือในภาวะวิกฤติที่ยืดเยื้อ Dunn ระบุว่า: ‘แม้จะปรารถนาดี แต่นักสิทธิมนุษยชนมักจะทำอะไรที่ไม่เป็นประโยชน์ด้วยการตรึงคนไว้ไม่ให้ขยับได้ทั้งในเวลาและพื้นที่ และจับพวกเขาให้นั่งไว้อย่างนั้นเป็นระยะเวลายาวนานจนคนรู้สึกเหนื่อยชา’ (Dunn, 2014: 294) แม้ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชนที่บ้านแม่หละและนุโพจะมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือเพื่อช่วยชีวิต ไม่ว่าจะ เป็น อาหาร ที่พักพิง สาธารณสุข และการฝึกอาชีพ แต่ดูเหมือนว่าพวกเขาไม่ได้มีส่วนช่วยเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของเยาวชนที่ร่วมการวิจัยเลย ตามที่เยาวชนที่ร่วมการวิจัยบอก กิจกรรมที่จะช่วยเปิดอนาคตของพวกเขาให้กว้างขึ้น เช่น การศึกษา กละการสนับสนุนการใช้ชีวิต เป็นสิ่งที่มิได้ให้กับคนที่มิชองทางเข้าถึงเท่านั้น ขณะที่คนอื่นเจอแต่ทางตันที่ไม่มีทางให้ไปต่อ ท้ายสุดจบลงที่กระตุ้นความเหนื่อยชาและเปล่าประโยชน์แทนที่จะลดสิ่งเหล่านี้ให้มันน้อยลง เมื่อไรที่ภูมิภาคนี้ทางการเมืองไทยเปลี่ยนและประเทศไทยใช้มาตรการใหม่กับผู้ลี้ภัย เมื่อนั้นองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ จะสามารถบรรลุเป้าประสงค์ของพวกเขาได้

จากการสัมภาษณ์ เห็นได้ชัดว่าจุดสนใจหลักของเยาวชนอยู่ที่การย้ายถิ่นไปประเทศที่สาม เช่น สหรัฐ หรือออสเตรเลีย เพราะพวกเขาฝันถึงชีวิตที่ดีกว่าอยู่ในแคมป์ที่มีประตูปิดแน่นหนา แม้ว่าขณะที่สัมภาษณ์นี้การย้ายถิ่นฐานไปประเทศที่สามยังเป็นไปไม่ได้ เพราะโครงการนี้ปิดไปแล้วในปี 2014 และผู้ลี้ภัยยังคงเห็น UNHCR เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือหลักของพวกเขา ทั้ง ๆ ความจริงแล้ว TBC และ KRC ให้ความช่วยเหลืออย่างมากมาตลอด

7.4 อำนาจในการตัดสินใจ: ชีวิตเรา อนาคตเรา เราเลือกเอง

จากคำบอกเล่าที่รวบรวมมา มันชัดเจนว่าเหล่าเยาวชนเห็นว่าจำเป็นจะต้องมีคนที่รับผิดชอบผลลัพธ์นี้ และเป็นไปในทางที่คำนึงถึงอนาคตของพวกเขา

สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นการขาดข้อมูลสำคัญ ตามที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 5 และ 6 ในหัวข้อใครทำอะไรเพื่อช่วยผู้ลี้ภัย และมีโอกาสอะไรให้พวกเขาบ้าง สิ่งนี้โยงไปถึงการปรับปรุงการทำงานให้คล่องตัวขึ้นละมีการประสานงานการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพ ขณะที่ KRC ซึ่งเป็นคณะผู้แทนของผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยงรับผิดชอบอำนวยความสะดวกด้านการประสานงานกับองค์กรมนุษยธรรมต่าง ๆ ในการระบุนความต้องการของชุมชน ดูเหมือนว่าจะมีช่องว่างในความรับผิดชอบนั้นอยู่ กล่าวคือ ขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในคณะกรรมการต่าง ๆ ของชาวกะเหรี่ยง ทั้ง KRC คณะกรรมการแคมป์ และหน่วยงานอื่น ๆ คณะวิจัยได้รับการบอกเล่าว่าองค์กรสิทธิมนุษยธรรมต่าง ๆ มักจะมีการริเริ่ม และจัดกิจกรรมใหม่ ๆ โดยที่คณะกรรมการแคมป์ไม่ทราบเรื่อง สิ่งนี้ยังผลให้เกิดความไม่โปร่งใสและไม่ระเบียบในการทำงาน Dunn ชี้ว่า การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมมีความ ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ ที่ค่อนข้างจะยุ่งเหยิง (chaotic ‘ad hoc’) ซึ่งอาจจะเลยสุขภาพของคนที่ได้ เพราะในวิกฤติที่ยืดเยื้อยาวนาน หลายอย่างยากจะคาดเดาและอนาคตไม่เคยแน่นอน (Dunn, 2012)

แต่อีกด้านหนึ่ง มีโอกาสให้เยาวชนในศูนย์ฯ น้อยมากที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตพวกเขา นับแต่ครั้งประวัติศาสตร์ คนที่อายุน้อยจะถูกกีดกันออกจากบทบาทในระดับหัวหน้าในสังคมกะเหรี่ยง และการศึกษาที่ก่อนหน้านี้ได้เอื้อถึงความไม่พอใจของคนผู้ลี้ภัยรุ่นหนุ่มสาวที่ใหญ่ไม่ฟังสิ่งที่เขาพูด (Hill, 2021) แต่ผู้ร่วมการวิจัยชั้นนี้บอกว่า เริ่มเห็นพลวัตที่เปลี่ยนไปในช่วงหลายปีที่ผ่านมา องค์กรเยาวชนกะเหรี่ยง (KYO) เริ่มมีสิทธิมีเสียงมากขึ้นในประเด็นต่าง ที่พวกเขาเห็นว่าสำคัญ ขณะที่คนรุ่นใหม่เข้าร่วมการประชุมระดับหัวหน้าของแคมป์ และหารือร่วมกับองค์กรภายนอกแคมป์ด้วย อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมในการประชุมหารือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นเสียงหนึ่งในการตัดสินใจอย่างแท้จริง และตัวแทนเยาวชนยังคงรู้สึกถูกปิดปากและไม่มีความสำคัญ

โดยสรุป บทนี้ได้พิจารณาความปรารถนาของผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยงที่ไกลออกไปเกินกว่าขอบเขตของศูนย์พักพิงชั่วคราว พาให้เราคิดไปถึงความรู้สึกที่ติดอยู่ในพื้นที่ที่ไม่สามารถคาดเดาอะไรได้ (liminal space) และโอกาสอันจำกัดในอันที่จะมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจ การกลับคืนถิ่นซึ่งก็คือประเทศเมียนมาก็ไม่แน่นอน และอดีตอันปวดร้าวจากการเป็นคนพลัดถิ่นและความรุนแรงยังคงตามหลอกหลอนพวกเขาจนถึงปัจจุบัน และสถานการณ์ทางโอกาสก็ดูจะเลวร้ายลงเมื่อเทียบกับในอดีต ซึ่งเป็นเหตุมาจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะถูกตัด

เงินช่วยเหลือ การแพร่ระบาดของโควิด-19 และรัฐประหาร กลุ่มความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมตัดสินใจโยกเงินทุนไปยังเมียนมาและเปลี่ยนเป้าหมายเป็นการย้ายกลับมาตุภูมิ กล่าวอีกอย่างก็คือ หนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวไม่เพียง 'ถูกขังกรง' แต่กรงนั้นนับวันนับจะเล็กลงเรื่อย ๆ

เรื่องราวจากการบอกเล่าของผู้ร่วมการวิจัย ซึ่งเป็นเยาวชนกลุ่มหนึ่งที่เผชิญกับโอกาสที่ริบหรี่ลง ฉายภาพให้เห็นความตึงเครียดระหว่างการจินตนาไปถึงชีวิตที่ดีกว่า 'บนโลกใบนี้' กับความจริงอันปวดร้าวของชีวิตในแคมป์ ในสถานการณ์เช่นนี้ การหลบหนีไปประเทศที่สามดูยิ่งจะเป็นทางเลือกที่ใคร ๆ ก็ฝันถึง แม้จะต้องดำรงชีวิตในศูนย์ฯ อย่างมีศักดิ์ศรีให้ได้ก็ตาม

8 บทสรุป

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อสำรวจสองประเด็นหลัก คือ 1) เพื่อระบุว่าอะไรในชีวิตที่คนรุ่นใหม่ในศูนย์พักพิงชั่วคราวเห็นว่าจำเป็นสำหรับการอยู่ดีมีสุข (wellbeing) ของพวกเขา ซึ่งกล่าวโดยรวมคือมีชีวิตที่ดี 2) เพื่อประเมินว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และองค์กรในต่างประเทศที่ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเห็นว่าสำคัญ

การศึกษาพบว่าคอนเซ็ปต์ของการอยู่ดีมีสุขของผู้ลี้ภัยในศูนย์ฯ บ้านแม่หละและบ้านนุโพนมีหลายด้าน แง่มุมด้านสังคมวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่มีชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะเป็นกีฬาและการละเล่น เทศกาลทางวัฒนธรรม การทอเสื้อผ้าพื้นเมือง การนับถือศาสนา และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งหลายอย่างอยู่นอกขอบเขตสิ่งที่กลุ่มช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเห็นว่าสำคัญ อย่างไรก็ตาม การวิจัยในพื้นที่พบว่าหลายปัจจัยข้างต้น นอกจากจะสำคัญต่อการอยู่ดีมีสุขแล้ว ยังเป็นตัวส่งเสริมเครือข่ายทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสิทธิของผู้ลี้ภัย และสำหรับการเปิดให้กลุ่มหนุ่มสาวเหล่านี้เข้าถึงทรัพยากรและโอกาส เครือข่ายยังเป็นสิ่งสำคัญในภาวะที่มีการลดความช่วยเหลือลงในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เป็นภาวะที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างความต้องการทางกายภาพที่กลุ่มช่วยเหลือฯ ประเมินว่าจำเป็นกับความหิวโหยและความจำเป็นอื่น ๆ ที่ผู้ลี้ภัยประสบอีกปัญหาคือการศึกษาและการอบรมวิชาชีพที่สำคัญกับคนรุ่นใหม่มากในอันที่จะมีอนาคตที่ดี แต่โอกาสที่จะเข้าถึงสิ่งนี้กลับจำกัดอยู่ในวงของคนที่ยังจำกัน เลวร้ายไปกว่านั้น ในสภาพแวดล้อมที่เสรีภาพในการเคลื่อนไหวและสิทธิในการทำงานถูกจำกัดมากขึ้น ปัญหาโอกาสด้านการศึกษาและการอบรมวิชาชีพกลับพาผู้ลี้ภัยไปสู่ทางตันแทนที่จะเป็นหนทางสู่การพึ่งพาตนเองและการเติมเต็มชีวิต เมื่อโอกาสในประเทศไทยหดลงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งในประเทศเมียนมาที่ยังคงดำเนินอยู่ การคิดและสิ่งของที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตพวกเขาออกมา ตลอดจนโอกาสที่จะได้คืนถิ่นก็ลดลงเช่นกัน ในสถานการณ์เช่นนี้ คนรุ่นใหม่รู้สึกว่าการขังพวกเขาหดเล็กลง และการอพยพไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สามดูจะเป็นทางออกเดียวที่มีอยู่

นอกจากนี้ เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเข้าใจว่า ขณะเดียวกันคนที่ทำงานช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมให้กับชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่รู้ความท้าทายเหล่านี้ดี หลายคนเป็นผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยงมาก่อน แต่ปัญหาที่ส่งผลถึงความเป็นอยู่ของผู้ลี้ภัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่นอกเหนือการควบคุมของแผนและนโยบายด้านสิทธิมนุษยธรรม ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยความสลับซับซ้อนทางการเมืองของการมีส่วนร่วมในประเทศไทย สงครามที่รัฐบาลพม่าเข่นฆ่าคนของตัวเอง หรือความไม่สอดคล้องกันของความจำเป็นด้านสิทธิมนุษยธรรมและความจำเป็นของเงินทุนสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นผลที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะนี้ และในการตอบสนองทางสิทธิมนุษยธรรมท่ามกลางวิกฤตที่ยืดเยื้อแบบกว้าง ๆ

การเอื้อประโยชน์และขั้นตอนแบบไม่ตรงไปตรงมา

ผลการวิจัยนี้ทำให้เห็นวิธีการอันสลับซับซ้อนในการดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ที่ส่งผลถึงภาวะอยู่ดีมีสุขของผู้ลี้ภัย ตัวอย่างที่สำคัญที่สุดในงานวิจัยนี้คือกีฬาและการละเล่น นอกจากจะส่งผลต่อจิตใจด้วยการเบี่ยงเบนความเครียดอันเกิดจากการดำเนินชีวิตประจำวันในศูนย์ฯ แล้ว การเล่นกีฬายังส่งผลต่อเนื่องถึงการเข้าถึงสังคมและเครือข่ายทางสังคม ตลอดจนสร้างเสริมความรู้สึกของความมีตัวตนและการคิดและสื่อสารเพื่อตนเอง สิ่งเหล่านี้มีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดผลอื่น ๆ ตามมาอีก ทั้งด้านการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลและโอกาสที่เพิ่มขึ้น ตลอดจนการดึงคนหนุ่มสาวเข้าร่วมสังคมพลเมืองของผู้ลี้ภัยมากขึ้นด้วย

เช่นกัน ประเด็นนี้ปรากฏในผลวิจัยก่อนหน้านี้ที่เน้นย้ำความสำคัญของกิจกรรมที่นอกเหนือจากโครงการทางมนุษยธรรม และช่วยเสริมเป้าหมายด้านประโยชน์นิยมในท้ายที่สุด ตัวอย่างประโยชน์ด้านนี้เห็นได้จากที่ Arora (2019) บันทึกไว้ว่า การละเล่นแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมสันทนาการแบบออนไลน์ช่วยส่งเสริมผลการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต ความเชื่อมโยงของสองสิ่งนี้ยากจะอธิบายแบบตรงไปตรงมา หากจะจับใส่กรอบการวัดหรือแสดงความสัมพันธ์ ในเชิงเหตุผล มันจึงหมายถึงความสำคัญของความพยายามที่จะระบุและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ที่สามารถช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาการอยู่ดีมีสุขและความหมายของชีวิตตัวเองได้ ซึ่งอาจส่งผลเชิงบวกให้กับชีวิตในหลาย ๆ ด้าน และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง

ประเมินความเกี่ยวข้องและประสิทธิภาพในสถานการณ์ที่ท้าทาย

การศึกษาและอบรมวิชาชีพในศูนย์ฯ ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยให้พวกเขาไปได้ไกลกว่าการดำรงชีวิตนั้น อาจต้องเผชิญกับอุปสรรคเวลาที่เจอข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถแปลงทักษะและความรู้เหล่านั้นไปสู่โอกาสได้ ปัญหาที่ท้าทายผู้ให้ความช่วยเหลือให้คิดว่าการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องและมีประสิทธิภาพนั้นจะเป็นอย่างไรเวลานำไปปฏิบัติจริง (ดูเพิ่มเติม Sturridge et al., 2023) ในด้านการศึกษา นั้น งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสบการณ์ของคนหนุ่มสาวในการพลัดถิ่นแสดงให้เห็นความสำคัญที่หลักสูตรต้องมองให้ไกลไปถึงการเรียนรู้แบบที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งให้ความสำคัญกับการเตรียมคนรุ่นใหม่ให้พร้อมสำหรับความไม่แน่นอนระยะยาวด้วย การยืดหยุ่นและการสิ้นไหลขององค์ความรู้ (Jones et al., 2021: 5) ขณะที่สิทธิมนุษยชนศึกษาเสนอวิธีช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็นของคนหนุ่มสาว เกี่ยวกับบทบาทนี้ Feldman (2018) and Fiddian-Qasmiyeh, et al. (2021) ชี้ว่าคือกระบวนการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการสะท้อนกลับหรือความคิดสร้างสรรค์ สามารถช่วยเยาวชนต่อสู้กับความตึงเครียดระหว่างดินแดนที่มีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในปัจจุบันขณะที่ยังมองไม่เห็นอนาคตอย่างได้ผล รวมถึงการต่อสู้ในทางการเมืองด้วย

จากมุมมองที่แตกต่างกันเหล่านี้ ความมีประสิทธิภาพอาจหมายถึงรวมถึงการคิดว่าสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการแก้ปัญหา แนวคิดของเศรษฐศาสตร์ริสก์ที่มองว่ากิจกรรมในการดำรงชีวิตที่วนเวียนอยู่รอบ ๆ กระบวนการทอผ้าพื้นบ้านอาจจะไม่สร้างผลกระทบอะไรเพราะมีปัญหาอุปสรรคในการสร้างธุรกิจเล็ก ๆ ในศูนย์ฯ แต่การทอผ้ามีคุณค่าในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรมกะเหรี่ยง และหากมองในด้านความเป็นอยู่ การทอผ้าคงไว้ซึ่งสายใยชีวิตก่อนการพลัดถิ่นในเมียนมาและเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม (ดูเพิ่มเติม Carpi et al., 2021 เรื่อง under-appreciated social importance of livelihoods programming)

การมีส่วนร่วมที่มีความหมายคือหัวใจ

ผลการวิจัยชิ้นนี้และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ล้วนเน้นย้ำความสำคัญของเสียงของเยาวชนว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการมีชีวิตที่ดี มันหมายถึงการทำให้เยาวชนมั่นใจว่าพวกเขามีสิทธิแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อชีวิตของพวกเขา โดยเฉพาะเวลาที่ผลประโยชน์และความมุ่งมั่นมาดปรารถนานั้นแตกต่างจากผู้ให้ความช่วยเหลือและคนอื่น ๆ ในชุมชน การสนับสนุนผู้ช่วยเหลือท้องถิ่นเป็นอีกแง่มุมที่สำคัญในการวิจัยนี้ ซึ่งผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากลุ่มให้ความช่วยเหลือที่บริหารโดยผู้ลี้ภัยเพื่อผู้ลี้ภัยอย่างเช่น KRC KWO Karen Student Network Group (เครือข่ายส่งเสริมงานเยาวชนปกากะญอ) และ KYO มีมุมมองที่เป็นองค์รวมมากกว่าว่า ‘อะไรสำคัญ’ ซึ่งตรงกับการแสวงหาชีวิตที่ดีของคนหนุ่มสาวมากกว่าผู้ช่วยเหลือกลุ่มอื่น เช่น ยกให้การดูแลรักษาพื้นที่สันติภาพหรือการส่งเสริมการทอผ้าเป็นความสำคัญอันดับต้น

สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือต้องให้เสียงของเยาวชนดังและได้ยิน ดังที่การศึกษาอื่น ๆ เช่น Daigle (2022) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงของบรรทัดฐานทางสังคมและบทบาทภายหลังการพลัดถิ่นสามารถเปิดโอกาสใหม่ ๆ (และภัยคุกคามใหม่ ๆ) ให้กับประชากรที่ด้อยโอกาสมาก่อนหน้าได้ และเสียงที่ดังขึ้นของเยาวชนผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยงในแคมป์ก็เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของเรื่องนี้ ผู้ให้ความช่วยเหลือควรสนับสนุนเสียงของเยาวชนยามที่ทำได้ไม่ว่าจะผ่านช่องทางสื่อสารกับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ หรือผ่านการเปิดโอกาสในรูปแบบของกิจกรรมหรือโครงการที่ให้การสนับสนุนอยู่

การมีชีวิตที่ดีเป็นเรื่องของสิทธิ

ที่สุดแล้ว อุปสรรคนานาของการมีชีวิตที่ดีของคนหนุ่มสาวในงานวิจัยนี้คือเรื่องของสิทธิทั้งสิ้น การปฏิเสธสิทธิในการทำงาน สิทธิในการเคลื่อนไหว สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา หรือแม้แต่สิทธิในการเฉลิมฉลองเทศกาลประเพณี โดยธรรมชาติแล้วเป็นเรื่องของการเลือกทางเมืองและความท้าทาย เช่น หลังจากการพลัดถิ่นมานานหลายสิบปี ผู้ลี้ภัยหนุ่มสาวในประเทศไทยยังถูกจำกัดพื้นที่มากขึ้น ขณะที่กลุ่มช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในประเทศไทยทำงานอย่างหนักในการเป็นกระบอกเสียงให้กับผู้ลี้ภัยในเรื่องเหล่านี้ มันก็ได้ย้ำเตือนด้วยว่าชีวิตที่ดี ไม่เพียงเป็นเรื่องของความต้องการอย่างเร่งด่วนทางด้านวัตถุ ประสบการณ์ของแต่ละคนที่แตกต่างกัน หรือความสัมพันธ์ภายในชุมชนเท่านั้น แต่เป็นภูมิทัศน์ทางการเมืองในภาพกว้างว่าสิทธินั้นได้รับการสนับสนุนหรือถูกปฏิเสธ

บรรณานุกรม

- Agamben, G.** (1998) *Sovereign power and bare life*. Berkeley, CA: Stanford University Press.
- Agier, M.** (2011) *Managing the undesirables: refugee camps and humanitarian government*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Arora, P.** (2019) *The next billion users: digital life beyond the West*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bangkok Post** (2017) ‘Suicide rate “alarming” at Myanmar refugee camp’. 20 June (www.bangkokpost.com/thailand/general/1271727/suicide-rate-alarming-at-myanmar-refugee-camp).
- Boateng, A.** (2010) ‘Survival voices: social capital and the well-being of Liberian refugee women in Ghana’ *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 8(4): 386–408 (<https://doi.org/10.1080/15562948.2010.522465>).
- Brooten, L.** (2021) ‘Myanmar’s civil disobedience movement is built on decades of struggle’. *East Asia Forum*, 29 March (www.eastasiaforum.org/2021/03/29/myanmars-civil-disobedience-movement-is-built-on-decades-of-struggle/).
- Brun, C.** (2015) ‘Active waiting and changing hopes: Toward a time perspective on protracted displacement’ *Social Analysis* 59(1), 19–37 (<https://doi.org/10.3167/sa.2015.590102>).
- Buchanan, J.** (2016) *Militias in Myanmar*. Asia Foundation Yangon.
- Burma Link** (2015) ‘Refugee camps’. Webpage (www.burmalink.org/background/thailand-burma-border/displaced-in-thailand/refugee-camps/).
- Carpi, E., Field, J.A., Dicker, S.I. and Rigon, A.** (2021) ‘From livelihoods to leisure and back: refugee “self-reliance” as collective practices in Lebanon, India and Greece’ *Third World Quarterly* 42(2): 421–440 (<https://doi.org/10.1080/01436597.2020.1828852>).
- Cheesman, N.** (2002) ‘Seeing “Karen” in the union of Myanmar’ *Asian Ethnicity* 3(2): 199–220 (<https://doi.org/10.1080/14631360220132736>).
- Crea, T.M. and McFarland, M.** (2015) ‘Higher education for refugees: lessons from a 4-year pilot project’ *International Review of Education* 61: 235–245 (<https://doi.org/10.1007/s11159-015-9484-y>).
- Daigle, M.** (2022) *Gender, power and principles in humanitarian action*. HPG report. London: ODI (<https://odi.org/en/publications/gender-power-and-principles-in-humanitarian-action/>).
- Dunn, E.C.** (2012) ‘The chaos of humanitarian aid: adhococracy in the Republic of Georgia’ *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 3(1): 1–23 (<https://doi.org/10.1353/hum.2012.0005>).
- Dunn, E.C.** (2014) ‘Humanitarianism, displacement, and the politics of nothing in postwar Georgia’ *Slavic Review* 73(2): 287–306 (<https://doi.org/10.5612/slavicreview.73.2.287>).
- Eh Htoo, S. and Waters, T.** (forthcoming) *General Ne Win’s legacy of Burmanization in Myanmar: the challenge to peace in the twenty-first century*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Fassin, D.** (2010) ‘Ethics of survival: a democratic approach to the politics of life’ *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 1(1): 81–95 (<https://doi.org/10.1353/hum.2010.0000>).

- Feldman, I.** (2018) *Life lived in relief: humanitarian predicaments and Palestinian refugee politics*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Fiddian-Qasmiyeh, E., Stonebridge, L. and Greatrick, A.** (2021) 'Engaging with histories and narratives of displacement.' Refugee Hosts Project – Recommendations for Research and Practice #2. London: Refugee Hosts (<https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10148107>).
- Fincham, B.** (2016) *The sociology of fun*. London: Palgrave Macmillan.
- Frelick, B.** (2012) 'Thailand: refugee policies ad hoc and inadequate closed camps, no work authorization lead to stagnation and abuse'. Human Rights Watch, 13 September (www.hrw.org/news/2012/09/13/thailand-refugee-policies-ad-hoc-and-inadequate).
- Fuertes, A.L.** (2010) 'Birds inside a cage: metaphor for Karen refugees' *Social Alternatives* 29(1): 20–24 (<https://search.informit.org/doi/10.3316/IELAPA.201005579>).
- Gagnon, T.V.** (2019) 'Cultivating memory: the politics and poetics of gardening in exile' *The Flood* 3 (www.thefloodmag.com/issue-3/cultivating-memory/06/2019/).
- Gagnon, T.V.** (2000) *Landscapes of the interior: ethnobotany and sense of place among Karen refugees*. Athens, GA: University of Georgia (<https://esploro.libs.uga.edu/esploro/outputs/report/Landscapes-of-the-Interior-Ethnobotany-and/9949570171002959>).
- Gagnon, T.V.** (2021) 'Affective ecologies: Karen-Plant companionships across borders' in V.D. Nazarea and T.V. Gagnon (eds) *Moveable gardens: itineraries and sanctuaries of memory*. Tuscon, AZ: University of Arizona Press, pp. 19–46.
- Hill, C.** (2021) 'Poetic resistance: Karen long-distance nationalism, rap music, and YouTube' *International Journal of Cultural Studies* 25(1): 30–50 (<https://doi.org/10.1177/13678779211027179>).
- Hill, C.** (2022) 'Mediating encamped identities and belongings: an ethnography of everyday Karen life in Mae La refugee camp' D. Phil. thesis, Goldsmiths, University of London (<https://research.gold.ac.uk/id/eprint/31475/>).
- Hoban, A., Bowie, J., Aspinall, L., et al.** (2019) *Shifting power to young people – how young people can lead and drive solutions in humanitarian action*. London: ActionAid and Restless Development (<https://actionaid.org/publications/2019/shifting-power-young-people-humanitarian-action>).
- IOM** (2023) 'Assisted voluntary return and reintegration: Thailand'. Webpage (<https://thailand.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration>).
- Kapur, R.** (2022) 'The Myanmar coup: evolving ethnic rebel politics and civil resistance' *Strategic Analysis* 46(2): 201–210 (<https://doi.org/10.1080/09700161.2022.2076304>).
- KHRG – Karen Human Rights Group** (2022) 'Bombs and bullets like rain: air strikes in the “peace town” and places of refuge in Dooplaya District, December 2021 to May 2022'. Karen Human Rights Group, 23 December (<https://khr.org/2022/12/22-2-nb1/bombs-and-bullets-rain-air-strikes-peace-town-and-places-refuge-dooplaya-district>).
- IDMC – Internal Displacement Monitoring Centre** (2022) *GRID 2022: children and youth in internal displacement*. Geneva: IDMC (www.internal-displacement.org/publications/2022-global-report-on-internal-displacement).
- Jones, N., Pincock, K. and Abu Hamad, B.** (eds) (2021) *Adolescents in humanitarian crisis: displacement, gender and social inequalities*. London and New York, NY: Routledge (<https://doi.org/10.4324/9781003167013>).

- Lough, O., Spencer, A., Daigle, M. and Phillips, S.** (2023) *Beyond survival: exploring wellbeing in humanitarian action*. HPG working paper. London: ODI (<https://odi.org/en/publications/beyond-survival-exploring-wellbeing-in-humanitarian-action/>).
- Malkki, L.H.** (1995) *Purity and exile: violence, memory, and national cosmology among Hutu refugees in Tanzania*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Mantei, M.** (2012) 'Unravelling: a contextual exploration into the weaving of Karen refugee women' (Master's thesis, Dalhousie University).
- McKonnachie, K.** (2022) 'Refugee policy as border governance: refugee return, peacebuilding, and Myanmar's politics of transition' *Modern Asian Studies* 56(2): 661-690 (<https://doi.org/10.1017/S0026749X20000189>).
- Mendiola, G.A.** (2018) 'The Karen peoples of Myanmar: an examination of issues surrounding Karen communities in Myanmar and the application and implementation of human rights principles and laws' *AU eJournal of Interdisciplinary Research* 3(1) (www.assumptionjournal.au.edu/index.php/eJIR/article/view/4124).
- Millican, J., Perkins, C. and Adam-Bradford, A.** (2019) 'Gardening in displacement: the benefits of cultivating in crisis' *Journal of Refugee Studies* 32(3): 351-371 (<https://doi.org/10.1093/jrs/fey033>).
- Mim, N.J.** (2020) 'Religion at the margins: resistance to secular humanitarianism at the Rohingya refugee camps in Bangladesh' *Religions* 11(8): 423 (<https://doi.org/10.3390/rel11080423>).
- Mirante, E.T.** (1994) *Burmese looking glass: a human rights adventure and a jungle revolution*. New York, NY: Atlantic Monthly Press.
- Myint-U, T.** (2020) *The hidden history of Burma: a crisis of race and capitalism*. London: Atlantic Books.
- Naing, S.Y.** (2017) 'Suicide attempts in refugee camp linked to drug and alcohol abuse'. The Irrawaddy, 7 March (www.irrawaddy.com/news/burma/suicide-attempts-refugee-camp-linked-drug-alcohol-abuse.html).
- NNT – National News Bureau of Thailand** (2023) 'End childhood statelessness'. NNT, 2 June (<https://thainews.prd.go.th/en/news/detail/TCATG230602102023416>).
- Oh, S.-A. and van der Stouwe, M.** (2008) 'Education, diversity, and inclusion in Burmese refugee camps in Thailand' *Comparative Education Review* 52(4): 589-617 (<https://doi.org/10.1086/591299>).
- Song, J.** (2015) 'Human security of Karen refugees in Thailand' *Journal of Population and Social Studies* 23(2), 214-230 (<https://soo3.tci-thaijo.org/index.php/jpss/article/view/102401>).
- South, A.** (2008) *Ethnic politics in Burma: states of conflict*. London and New York, NY: Routledge.
- South, A.** (2011) *Burma's longest war anatomy of the Karen conflict*. Amsterdam: Transnational Institute (www.tni.org/en/publication/burmas-longest-war-anatomy-of-the-karen-conflict).
- Stephenson, S.M., Smith, Y.J., Gibson, M. and Watson, V.** (2013) 'Traditional weaving as an occupation of Karen refugee women' *Journal of Occupational Science* 20(3): 224-235 (<https://doi.org/10.1080/14427591.2013.789150>).
- Sturridge, C., Kamanga, K. C., Ruhundawa, J., et al.** (2023) *What aid actors need to know about social cohesion in displacement: a Tanzania case study*. HPG working paper. London: ODI (<https://odi.org/en/publications/what-aid-actors-need-to-know-about-social-cohesion-in-displacement-a-tanzania-case-study/>).

- Sullivan, D.P.** (2021) *Dire consequences: addressing the humanitarian fallout from Myanmar's coup*. Washington, DC: Refugees International (www.refugeesinternational.org/reports-briefs/dire-consequences-addressing-the-humanitarian-fallout-from-myanmars-coup/).
- TBC** (2023) 'Who we are'. Webpage (www.theborderconsortium.org/about-us/).
- Thazin, K.O.** (2021) 'Keeping the streets: Myanmar's civil disobedience movement as public pedagogy' *Journal of Practice Research and Tangential Activities* 1(1): 1–33 (www.pratajournal.com/keeping-the-streets-myanmars-civil-disobedience-movement-as-public-pedagogy).
- UNHCR** (2016) 'Basic needs approach in the refugee response'. Geneva: UNHCR (www.unhcr.org/media/basic-needs-approach-refugee-response).
- UNHCR** (2021) 'UNHCR, the Refugee Agency is aware of protests sparked in Mae La refugee camp'. UNHCR Thailand, 15 December (www.unhcr.org/th/en/31649-unhcr-the-refugee-agency-is-aware-of-protests-sparked-in-mae-la-refugee-camp.html).
- UNHCR** (2023) 'Thailand border operation: RTG/MOI-UNHCR verified refugee population'. Geneva: UNHCR (<https://data.unhcr.org/en/documents/details/99962>).
- van der Mark, E.J., Zuiderent-Jerak, T., Dedding, C.W., et al.** (2023) 'Connecting relational wellbeing and participatory action research: reflections on "unlikely" transformations among women caring for disabled children in South Africa' *Journal of Global Ethics* 19(1): 80–104 (<https://doi.org/10.1080/17449626.2023.2186468>).
- White, S.C.** (2016) 'Introduction: The many faces of wellbeing' *Cultures of Wellbeing: Method, Place, Policy* 1–44 (https://doi.org/10.1057/9781137536457_1).
- Wiseman, T. and Sadlo, G.** (2015) 'Gardening: an occupation for recovery and wellness' in I. Söderback (ed.) *International Handbook of Occupational Therapy Interventions*. Cham, Switzerland: Springer, pp. 797–809.
- Wright, L.-A. and Plasterer, R.** (2010) 'Beyond basic education: exploring opportunities for higher learning in Kenyan refugee camps' *Refuge* 27: 42 (<https://doi.org/10.25071/1920-7336.34721>).
- Yeo, S.S., Gagnon, T. and Thako, H.** (2020) 'Schooling for a stateless nation: the predicament of education without consensus for Karen refugees on the Thailand-Myanmar border' *Asian Journal of Peacebuilding* 8(1): 29–55 (<https://doi.org/10.18588/202005.00a111>).
- Zeus, B.** (2011) 'Exploring barriers to higher education in protracted refugee situations: the case of Burmese refugees in Thailand' *Journal of Refugee Studies* 24(2): 256–276 (<https://doi.org/10.1093/jrs/fer011>).

The Humanitarian Policy Group (HPG) is one of the world's leading teams of independent researchers and communications professionals working on humanitarian issues. It is dedicated to improving humanitarian policy and practice through a combination of high-quality analysis, dialogue and debate.

Humanitarian Policy Group

ODI
203 Blackfriars Road
London SE1 8NJ
United Kingdom

Tel: +44 (0) 20 7922 0300
Fax: +44 (0) 20 7922 0399
Email: hpgadmin@odi.org
Website: odi.org/hpg
